

Leidraad voor het stembureau

Editie-2016

Te gebruiken voor:

**de verkiezing van de leden van
provinciale staten •
het algemeen bestuur van het waterschap •
de gemeenteraad •
de Tweede Kamer •
het Europees Parlement •
en
Landelijk Raadgevend Referendum •**

**Gebaseerd op de Kieswet en Kiesbesluit,
Wet raadgevend referendum en
Besluit raadgevend referendum**

qp procura

software | formulieren | verkiezingen

Inhoudsopgave

	pagina
Hoofdstuk 1	
§ 1. Stembureauleden	5
§ 2. Aanwezigheid leden	5
§ 3. Wijziging samenstelling	5
§ 4. Presentiegeld	5
§ 5. Duur stemming	5
§ 6. Taak voorzitter	6
§ 7. Taak leden aan de stembureautafel	6
§ 8. Toelichting register ongeldige stempassen	6
§ 9. Hulp aan de kiezer	6
§ 10. Beïnvloeding kiezers	7
§ 11. Handhaven orde	7
§ 12. Vragen	7
§ 13. Openbaarheid	7
§ 14. Bezwaren stemming en telling	7
§ 15. Schorsing stemming bij wanorde	8
§ 16. Einde stemming	8
§ 17. Opruimen van het stemlokaal	8
Hoofdstuk 2	
§ 18. Werkzaamheden voor 07.30 uur	9
- Controle inrichting stemlokaal	
- Controle stembiljetten	
- Controle 'materiaaldoos/koffer'	
- Controle stembus	10
- Melden afwijkingen	
Hoofdstuk 3	
§ 19. Werkzaamheden tussen 07.30 uur en 21.00 uur	11
- Wijze van stemmen voor stembureauleden	
- Aanmelding kiezer	
- Volmachten	12
- Kiezerspassen	13
- Vergissing van de kiezer	
- Weigering van een kiezer om te stemmen	
- Schematisch overzicht van de diverse kiezers	15
- De 'gewone' kiezer	
- Kiezer met volmacht	17
- Kiezer met kiezerspas	19

Hoofdstuk	4		
	§ 20.	Werkzaamheden na 21.00 uur	21
		- Sluiten stembus	
		- Aantal toegelaten kiezers	
		- Stembureauleden met een stempas uit een andere gemeente	
		- Stembiljetten	22
		- Bekendmaken cijfers	
	§ 21.	Vaststelling en bekendmaking uitslag	23
		- Openen stembus	
		- Sorteren en tellen	
		- Geldigheid stembiljetten	24
		- Vergelijken aantallen onderdeel 3 en 4 van het Proces-verbaal	25
		- Bekendmaken cijfers	
		- Vaststelling en bekendmaking uitkomsten	26
		- Inpakken en verzegelen	
		- Invullen proces-verbaal	
	§ 22.	Inpakken en verzegelen	27
Hoofdstuk	5		
	§ 23.	Proces-verbaal model N 10-1 (Wrr 66)	28
Hoofdstuk	6		
	§ 24.	Gecombineerde verkiezingen	36
		- Stembussen	
		- Stembiljetten	
		- Stempassen	
		- Volmachtbewijzen, kiezerspassen	
		- Registers ongeldige stempassen	37
		- Processen-verbaal	
		- Sorteren en tellen	
		- Inpakken en verzegelen	
Hoofdstuk	7		
	§ 25.	Artikelen Kieswet	38
	§ 26.	Artikelen Kiesbesluit	50
	§ 26.	Artikelen Wet raadgevend referendum	55
	§ 27.	Artikelen Besluit raadgevend referendum	58

§ 1. Stembureauleden

Elk stembureau bestaat uit minimaal drie leden en maximaal zeven leden, van wie één voorzitter is. Gedurende de zitting zijn steeds de voorzitter en twee leden aanwezig. Als de voorzitter er niet is, treedt één van de leden als voorzitter op.

De leden van het stembureau geven tijdens de uitoefening van hun functie geen blijk van hun politieke gezindheid.

In deze leidraad wordt gesproken over Voorzitter, 2e lid en 3e lid. De functiebenaming kan in uw gemeente afwijkend zijn.

§ 2. Aanwezigheid leden

Het is aan te bevelen dat de leden uiterlijk om 07.00 uur aanwezig zijn in het stemlokaal.

Indien nodig wordt één van de leden gevraagd eerder te komen om het stembureaumateriaal in ontvangst te nemen.

Laat nooit het stembureaumateriaal onbeheerd achter!

Indien de bezetting incompleet is onderneemt voor zover mogelijk de voorzitter of één van de leden actie om de bezetting te completeren.

§ 3. Wijziging samenstelling

Van de wisselingen in de samenstelling van het stembureau wordt door de voorzitter in onderdeel 2 van het Proces-verbaal aantekening gehouden met opgave van de tijd.

Van alle stembureauleden is dan bekend op welke tijden zij aanwezig zijn geweest.

§ 4. Presentiegeld

Eventuele financiële vergoedingen die u ontvangt voor uw werkzaamheden op een stembureau dient u op te geven bij uw belastingaangifte. Dit is afhankelijk van de gemeente waarin u stembureaulid bent. Informeer hiernaar bij de met de verkiezing belaste perso(o)n(en).

§ 5. Duur stemming

De stemming duurt van 07.30 uur tot 21.00 uur. Het is van het grootste belang de stemming precies om 07.30 uur te laten beginnen.

§ 6. Taak voorzitter

De voorzitter is belast met de handhaving van de orde in het stemlokaal. De in het lokaal aanwezige kiezers moeten zich naar zijn aanwijzingen gedragen. Hij ziet erop toe, dat de stemming en de voorgeschreven werkzaamheden volgens de voorschriften verlopen. Indien bij het nemen van een beslissing door het stembureau de stemmen staken, beslist de stem van de voorzitter.

De voorzitter neemt de stempassen, kiezerspassen¹ en volmachtbewijzen van de kiezers in ontvangst. Raadpleegt de identiteitsbewijzen van de kiezers en (een kopie van) identiteitsbewijzen van volmachtgevers. De voorzitter verstrekt de kiezer één of meer stembiljetten.

§ 7. Taak leden aan de stembureautafel

Een van de leden (2e lid) is belast met de controle van het Register Ongeldige Stempassen (ook 'negatief' register of R.O.S. genoemd). Een ander lid (3e lid) houdt zich bezig met de controle van het in de stembus steken van de stembiljetten.

§ 8. Toelichting register ongeldige stempassen

De gegevens die vermeld staan in het u ter beschikking gestelde Register Ongeldige Stempassen zijn vertrouwelijk. Lees de informatie op zachte toon voor, zodat anderen niet onnodig mee hoeven te luisteren. Het voorkomt ergernis. Het stembureau mag nooit wijzigingen in het register aanbrengen.

§ 9. Hulp aan de kiezer

Wanneer aan het stembureau blijkt dat een kiezer wegens zijn lichamelijke gesteldheid hulp behoeft, is het toegestaan dat deze zich laat bijstaan.

Het verlenen van bijstand dient bij voorkeur door een derde te geschieden. Niet uitgesloten is evenwel dat een lid van het stembureau desgevraagd die bijstand verleent.

Een analfabeet of een geestelijk onbekwame is geen lichamenlijk gebrekkige: hulp mag hen niet worden verleend. Voor hen blijft niets anders over dan het stembiljet oningevuld in de stembus te doen of moet deze kiezer worden geadviseerd iemand anders te machtigen.

Bij het invullen van het stembiljet moet de kiezer zich in principe alleen in het stemhokje bevinden.

---

¹ Kiezerspassen zijn niet van toepassing bij de verkiezing van de gemeenteraad.

§ 10. Beïnvloeding kiezers

In het stemlokaal worden geen activiteiten ontplooid die erop gericht zijn de kiezers in hun keuze te beïnvloeden.

§ 11. Handhaven orde

De voorzitter is belast met de handhaving van de orde tijdens de zitting. De kiezers, die zich in het stemlokaal bevinden, moeten zich naar zijn aanwijzingen gedragen. Hij kan daartoe de burgemeester om bijstand verzoeken. Indien mogelijk overlegt de voorzitter hierover tevoren met de door het gemeentebestuur met de verkiezing belaste perso(o)n(en); in ieder geval laat hij zo'n maatregel direct per telefoon aan de organisatie van de verkiezingen weten.

§ 12. Vragen

Indien u niet zeker bent van uw zaak, overleg dan in zulke gevallen met de door het gemeentebestuur met de verkiezing belaste perso(o)n(en).

§ 13. Openbaarheid

Gedurende de tijd dat het stembureau zitting houdt (ook na 21.00 uur), zijn de kiezers bevoegd in het stemlokaal te vertoeven, voor zover het de voortgang van het telproces daardoor niet wordt belemmerd.

Met name na 21.00 uur is er nog wel eens belangstelling voor het tellen van de stemmen en het opmaken van het Proces-verbaal. Houdt u zich aan de in de wet gestelde regels; dit kan veel ongemak voorkomen.

§ 14. Bezwaren stemming en telling

De in het stemlokaal aanwezige kiezers kunnen bezwaren inbrengen. Deze bezwaren moeten worden vermeld in onderdeel 7 van het Proces-verbaal van de zitting van het stembureau. Schriftelijke bezwaren worden bij het Proces-verbaal gevoegd.

Het Proces-verbaal kent een aparte vermelding voor bezwaren tijdens de stemming en bezwaren tijdens het tellen van de stemmen.

Het is niet de bedoeling dat u allerlei opmerkingen of bezwaren van kiezers die totaal geen verband houden met de stemming zelf vermeldt in het Proces-verbaal. Attendeert u in dergelijke gevallen deze kiezers op de mogelijkheid een brief te schrijven aan het college van burgemeester en wethouders.

§ 15. Schorsing stemming bij wanorde

Indien zich naar het oordeel van het stembureau omstandigheden voordoen in of nabij het stemlokaal die de behoorlijke voortgang van de zitting onmogelijk maken, wordt dit door de voorzitter verklaard. De zitting wordt daarop geschorst. De voorzitter doet hiervan direct mededeling aan de burgemeester. De burgemeester bepaalt vervolgens wanneer en waar de zitting wordt hervat. Bij schorsing handelt u als volgt: U sluit de sleuf van de stembus onmiddellijk, in aanwezigheid van de kiezers. Daarna wordt de stembus verzegeld door over de sluitnaad van het deksel een aantal zegels te bevestigen. U verpakt de ingeleverde stempassen, het Register Ongeldige Stempassen, de ingeleverde volmachtbewijzen en kiezerspassen¹ en verzegelt deze. Ook de voorraad stembiljetten en onbruikbaar gemaakte stembiljetten worden ingepakt en verzegeld.

Het is van belang dat onregelmatigheden tijdens het stemmen of tijdens het tellen worden vermeld in het Proces-verbaal in onderdeel 6.

§ 16. Einde stemming

Zodra de voor de stemming bepaalde tijd verstreken is, om 21.00 uur precies, wordt dit door de voorzitter aangekondigd en worden alleen de op dat ogenblik in het stemlokaal of bij de ingang daarvan aanwezige kiezers nog tot de stemming toegelaten.

§ 17. Opruimen van het stemlokaal

Met de formele afhandeling, zoals het opmaken van het Proces-verbaal en het overbrengen van de gegevens naar het gemeentehuis, komt er een einde aan de verkiezingsdag. Laat het stemlokaal in ieder geval schoon en opgeruimd achter.

---

¹ Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

§ 18. WERKZAAMHEDEN VÓÓR 07.30 UUR

(Indien van toepassing: zie ook § 24. Gecombineerde verkiezingen)

Controle inrichting stemlokaal

Er zijn aanwezig:

- Een tafel, met tenminste drie stoelen, die zodanig is geplaatst zodat de kiezers de verrichtingen van het stembureau kunnen gadeslaan;
- Een of meer stemhokjes waarvan de toegang zichtbaar moet zijn voor het publiek;

In het stemhokje dient aanwezig te zijn:

- ROODschrijvende potlood of pen, bevestigd aan de lessenaar;
- Kiezershandleiding (model J 16)
- Een stembus die binnen het bereik van het derde lid bij de tafel staat;
- In het stemlokaal moet op een plaats, die voor de kiezers duidelijk zichtbaar is, een lijst met kandidaten hangen (niet verplicht).

Aan de buitendeur van het gebouw, waarin het stemlokaal is ingericht, moet op een duidelijk zichtbare plaats het bordje 'stembureau' hangen.

Controleer of het stemlokaal voor iedereen toegankelijk is; zorg eventueel met verwijsbordjes dat kiezers de juiste route door het gebouw volgen.

Controle stembiljetten

Het is van groot belang dat u zich overtuigt van het aantal stembiljetten. De voorzitter stelt vast dat de voorraad voldoende is. Tevens dient gecontroleerd te worden dat het de juiste stembiljetten zijn en dat de stembiljetten aan de buitenzijde zijn voorzien van de handtekening van de voorzitter van het centraal stembureau met vermelding van het orgaan waarvoor de verkiezing geldt. De stembiljetten voor een referendum zijn ook voorzien van de handtekening van de voorzitter van het centraal stembureau, een kieskring vermelding en de referendumcode. De referendumcode vermeldt de hoeveelste referendum het is binnen een jaar met daar achter het jaartal waarin het referendum plaatsvindt.

Als een biljet wordt aangetroffen met een afwijkende handtekening of zonder handtekening, mag dit biljet in geen geval aan de kiezer worden uitgereikt. Het moet dan onbruikbaar worden gemaakt door het stembiljet aan beide zijden te voorzien van het stempel '**ONBRUIKBAAR**'.

Controle 'materiaaldoos/koffer'

De 'materiaaldoos/koffer' moet de volgende inhoud bevatten:

- het Register Ongeldige Stempassen;
- deze leidraad en tekstuitgave van de wettelijke voorschriften;
- Het Proces-verbaal van een stembureau N10-1 (Wrr 66),
- aantekenlijst(en) voor het bijhouden van aantallen kiezers dat geweigerd heeft aan de stemming deel te nemen of geweigerd heeft het stembiljet in de stembus te steken;
- een envelop voor de 'onbruikbaar' gestempelde stembiljetten;
- verpakkingsmateriaal voor de geldige stempassen, volmachtbewijzen en kiezerspassen¹;
- een envelop voor de ingenomen ongeldige en onbruikbaar gemaakte stempassen, volmachtbewijzen en kiezerspassen¹;
- verpakkingsmateriaal voor de ongebruikte stembiljetten;
- verpakkingsmateriaal voor gebruikte geldige stembiljetten;
- een envelop voor de ongeldig verklaarde stembiljetten;
- een envelop voor de stembiljetten met een blanco stem;
- een set etiketten om de enveloppen en pakken te labelen;
- sluitzegels voor het verzegelen van de enveloppen en diverse pakken;
- een stempel 'onbruikbaar' met een stempelkussen;
- formulieren ten behoeve van een schorsing van de zitting;
- schrijfmateriaal, elastiekjes, plakband etc.;
- (materiaal om de echtheid van de stempas te kunnen controleren);
- (reserve) stempotloden (-pennen) + puntenslijper en;
- slot met sleutel om de stembus af te sluiten.
- Een voorbeeld van een stempas, volmachtbewijs en kiezerspas¹ voor de controle van de echtheidskenmerken.

Controle stembus

Tijdig voor de aanvang van de stemming sluit het stembureau het deksel van de stembus, na zich ervan overtuigd te hebben dat zij leeg is. De sleuf dient uiteraard geopend te zijn. De voorzitter zorgt dat de sleutel te allen tijde in het stemlokaal blijft.

Melden afwijkingen

Bij het gereedmaken van het materiaal kan een vergissing gemaakt zijn. Als u iets vindt dat afwijkt (nummer stembureau, inhoud 'materiaaldoos/koffer' en bus) dan moet u dat onmiddellijk melden aan de met de verkiezing belaste perso(o)n(en). Zodat zij de nodige maatregelen kunnen treffen **om in ieder geval om 07.30 uur te kunnen beginnen.**

---

¹ Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

§ 19. WERKZAAMHEDEN TUSSEN 07.30 EN 21.00 UUR

(Indien van toepassing: zie ook § 24. Gecombineerde verkiezingen)

Vanaf exact 7.30 uur kunnen de kiezers hun stem uitbrengen.

Wijze van stemmen voor stembureauleden

De voorzitter en de leden van het stembureau, alsmede de personen die het stembureau ten dienste staan, kunnen, indien zij kiesgerechtigd zijn én in het bezit van hun stempas bij dit stembureau als 'gewone' kiezer aan de stemming deelnemen. Als zij kiesgerechtigd zijn voor de stemming waarvoor het stembureau zitting heeft maar in een andere gemeente zijn ingeschreven dan kunnen zij door overlegging van hun stempas ook stemmen bij het stembureau waar zij zitting hebben¹. De gegevens van de stempas worden in dit geval overgenomen in het proces-verbaal onderdeel 6.

Aanmelding kiezer

Kiezers die in het bezit zijn van een stempas, welke op hun naam is gesteld, mogen deelnemen aan de stemming. Tevens dient de stempas afgegeven te zijn door de gemeente waarbinnen gestemd wordt.

GEEN STEMPAS; GEEN STEM.

De stempas alsmede de in een volmacht omgezette stempas en worden gecontroleerd op de aan de stempas aangebrachte echtheidskenmerken. Stempassen welke in het ongerede zijn geraakt waardoor de echtheid niet kan worden vastgesteld moeten worden ingenomen en de kiezer wordt niet tot de stemming toegelaten.

De gegevens van de kiezer dienen aan de hand van een geldig identiteitsbewijs te worden gecontroleerd. Een identiteitsbewijs dat maximaal 5 jaar verlopen is, wordt ook als geldig identiteits-document aangemerkt. **De kiezer die zich niet kan identificeren mag niet tot de stemming worden toegelaten.** De in volmachtbewijzen omgezette stempassen dienen begeleid te zijn van (een kopie van) het geldig identiteitsbewijs van de kiezer die de volmacht heeft gegeven. Ook hiervoor geldt dat een identiteitsbewijs dat maximaal 5 jaar verlopen is, ook als geldig identiteitsdocument wordt aangemerkt.

Noot: Als een kiezer zijn identiteitsbewijs is verloren – of deze is gestolen - , dan kan zijn identiteit worden vastgesteld aan de hand van een kopie van het proces-verbaal betreffende vermissing, in combinatie met een document van de kiesgerechtigde op diens naam en voorzien van diens foto. Denk bijvoorbeeld aan een NS-abonnement of een bibliotheekpas.

¹ Deze mogelijkheid is niet van toepassing bij de verkiezing van de gemeenteraad.

Aan de hand van het kaartnummer wordt gecontroleerd of de stempas, dan wel de in een volmacht omgezette stempas, voorkomt in het Register ongeldige stempassen. Als het stempasnummer niet voorkomt kan de kiezer tot de stemming worden toegelaten en moet een stembiljet aan de kiezer worden uitgereikt.

Volmachten

De kiezer kan ook in het bezit zijn van 1 of 2 volmachtbewijzen. Deze volmachtbewijzen zijn een in een volmacht omgezette stempas of kiezerspas¹ van de volmachtgever ('onderhandse' volmacht) en/of een 'gewoon' schriftelijk Volmachtbewijs.

De in een 'onderhandse' volmacht omgezette stempas is alleen geldig binnen de gemeente waar de stempas is afgegeven. Doorgaans is de kiezer/gemachtigde in dezelfde gemeente ingeschreven als de volmachtgever. Ook kan de in een 'onderhandse' volmacht omgezette stempas worden aangeboden door een kiezer met een Kiezerspas. Ook dan geldt dat de in een 'onderhandse' volmacht omgezette stempas alleen geldig is binnen de gemeente waar de stempas is afgegeven. Controleer of de naam van de gemachtigde welke op het volmachtbewijs is geschreven dezelfde persoon is als die de volmachtstem komt uitbrengen. Voor deze volmachten geldt eveneens dat de pas op echtheidskenmerken moet worden gecontroleerd en moet worden nagekeken of het kaartnummer voorkomt in het negatief register.

De in een 'onderhandse' volmacht omgezette kiezerspas¹ is alleen geldig als kiezer/gemachtigde voor hetzelfde mag stemmen als de volmachtgever. Controleer of de naam van de gemachtigde welke op het volmachtbewijs is geschreven dezelfde persoon is als die de volmachtstem komt uitbrengen. Voor deze volmachten geldt eveneens dat de pas op echtheidskenmerken moet worden gecontroleerd maar kan niet worden nagekeken of het kaartnummer voorkomt in het negatief register.

Het 'gewone' schriftelijke volmachtbewijs moet worden gecontroleerd op de aan het volmachtbewijs aangebrachte echtheidskenmerken. De naam die als gemachtigde op het volmachtbewijs is genoteerd, dient dezelfde te zijn als de kiezer die de volmachtstem komt uitbrengen. Het 'gewone' volmachtbewijs komt niet voor in het Register ongeldige stempassen en hoeft niet begeleid te zijn van een (kopie) identiteitsbewijs van de volmachtgever. **'Onderhandse' Volmachtbewijzen dienen dus begeleid te zijn van (een kopie van) een geldig identiteitsbewijs van de kiezer die de volmacht heeft afgegeven.** Deze identificatieplicht geldt niet voor de kiezer voor wie het 'gewone' volmachtbewijs is afgegeven.

---

¹ Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

Volmachtstemmen mogen alleen gelijktijdig met de eigen stem van de gemachtigde worden uitgebracht. De gemachtigde kiezer mag naast zijn eigen stem niet meer dan twee volmachtstemmen uitbrengen.

Het stembureau ziet er op toe dat in het stemlokaal geen volmachten worden verleend. Indien wel een volmacht is verleend in het stemlokaal, mag de gemachtigde de volmachtstem niet uitbrengen. Indien in dat geval de gemachtigde het volmachtbewijs aan de voorzitter heeft overhandigd, geeft de voorzitter het volmachtbewijs terug aan de volmachtgever, of, indien deze het stemlokaal heeft verlaten, aan de gemachtigde.

Kiezerpassen¹

Tevens kunnen kiezers die in het bezit zijn van een Kiezerspas deelnemen aan de stemming. Deze kiezers kunnen bij landelijke, provinciale of waterschapsverkiezingen als wel bij landelijke referenda zowel uit een andere gemeente komen als uit de eigen gemeente. Bij provinciale verkiezingen is de kiezerspas alleen geldig als hij zijn stem uitbrengt binnen de provincie waarin zijn woonplaats is gelegen. Bij waterschapsverkiezingen is de kiezerspas alleen geldig als hij zijn stem uitbrengt in een stemlokaal binnen het waterschap waarin zijn woonadres is gelegen.

Deze kiezer met een kiezerspas moet zich ook identificeren en moet de kiezerspas worden gecontroleerd op de aan de kiezerspas aangebrachte echtheidskenmerken. Deze kiezer kan ook in het bezit zijn van volmachtbewijzen. Echter kan het volmacht alleen gebruikt worden als zowel de volmachtgever als de kiezerpaskiezer voor hetzelfde mogen stemmen én een in een 'onderhandse' volmacht omgezette stempas binnen de gemeente blijft waar de stempas is afgegeven.

Vergissing van de kiezer

Indien een kiezer zich bij de invulling van zijn stembiljet vergist, geeft hij dit aan de voorzitter terug. Deze verstrekt hem op zijn verzoek eenmaal een nieuw biljet. De ingeleverde biljetten mogen niet door het stembureau worden verscheurd maar dienen op de voorgeschreven wijze onbruikbaar te worden gemaakt. De teruggegeven stembiljetten worden door de voorzitter onmiddellijk onbruikbaar gemaakt door aan beide zijden het stempel '**ONBRUIKBAAR**' te plaatsen.

Weigering van een kiezer om te stemmen

Indien een kiezer weigert het stembiljet in de bus te steken, houdt de voorzitter daarvan aantekening. Indien een stembiljet wordt teruggegeven, wordt dit door de voorzitter onmiddellijk onbruikbaar gemaakt door aan beide zijden het stempel '**ONBRUIKBAAR**' te plaatsen.

---

¹ Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

GEEN PAS; GEEN STEM – GEEN GELDIG IDENTITEITSBEWIJS; GEEN STEM

IEDERE KIEZER DIENT EEN GELDIG IDENTITEITSBEWIJS¹ OVER TE LEGGEN!

IEDER 'ONDERHANDSE' VOLMACHT MOET BEGELEID ZIJN MET (EEN KOPIE VAN) EEN GELDIG IDENTITEITSBEWIJS¹ VAN DE VOLMACHTGEVER!

ALLE DOOR DE VERSCHENEN KIEZERS INGELEVERDE STEMPASSEN ALSMEDE ALLE INGELEVERDE VOLMACHTSBEWIJZEN EN KIEZERSPASSEN² DIENEN ZORGVULDIG TE WORDEN BEWAARD.

HET STEMBUREAU MAG NOOIT EIGENHANDIG EEN AANVULLING AANBRENGEN IN HET NEGATIEF REGISTER.

STRAFBAAR IS EEN KIEZER DIE DOOR HET VERVALSEN VAN EEN STEMPAS PROBEERT AAN DE STEMMING DEEL TE NEMEN.

STRAFBAAR IS EEN KIEZER DIE EEN VOLMACHTSTEM WIL UITBRENGEN VOOR EEN ANDERE KIEZER, WETENDE DAT DEZE IS OVERLEDEN.

STRAFBAAR IS EEN KIEZER DIE MET EEN STEMPAS VAN EEN ANDERE KIEZER PROBEERT AAN DE STEMMING DEEL TE NEMEN.

EEN KIEZER MAG ALLEEN GELIJKTIJDIG MET ZIJN EIGEN STEM, MAXIMAAL TWEE VOLMACHTSTEMMEN UITBRENGEN.

BIJ HET INVULLEN VAN HET STEMBILJET MOET DE KIEZER ZICH IN PRINCIPE ALLEEN IN HET STEMHOKJE BEVINDEN

---

¹ Een identiteitsbewijs dat maximaal 5 jaar verlopen is, wordt in het kader van de verkiezing, ook als geldig identiteitsdocument aangemerkt.

² Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

SCHEMATISCH OVERZICHT VAN DE DIVERSE KIEZERS

De 'gewone' kiezer	
	<i>Afwijking</i>
<p>Kiezer verschijnt met de op eigen naam gestelde stempas.</p> <p>Voorzitter</p> <p>Stempas innemen en controleren op echtheid aan de hand van de echtheidskenmerken.</p> <p>Aan de hand van de op de stempas vermelde gegevens controleren of de kiezer woonachtig is in de gemeente waarbinnen het stembureau zitting houdt.</p> <p>LET OP bij Waterschapsverkiezingen! <i>Als een gemeente in meerdere waterschappen ligt kan het zijn dat niet in ieder stemlokaal binnen de gemeente gestemd mag worden voor het Waterschap. Let goed op voor welke stemming u zitting houdt!</i></p> <p>Gegevens op de stempas vergelijken met het door de kiezer getoonde geldige identiteitsbewijs. (Een identiteitsbewijs mag maximaal 5 jaar verlopen zijn.)</p>	<p><i>Kiezer verschijnt zonder stempas. GEEN PAS; GEEN STEM.</i></p> <p><i>Stempas voldoet niet aan de echtheidskenmerken</i> Stempas innemen, onbruikbaar maken en kiezer niet toelaten tot de stemming.</p> <p><i>Kiezer komt uit een andere gemeente.</i> Kiezer wijzen op het feit dat de stempas alleen gebruikt kan worden in de eigen gemeente.</p> <p><i>Kiezer komt uit een andere waterschap .</i> Kiezer wijzen op het feit dat de stempas alleen gebruikt kan worden in bepaalde stemlokalen in de eigen gemeente.</p> <p><i>Kiezer kan zich niet identificeren</i> GEEN GELDIG IDENTITEITSBEWIJS; GEEN STEM.¹</p> <p><i>Gegevens stempas en identiteitsbewijs komen niet overeen.</i> Stempas innemen en kiezer NIET tot de stemming toelaten.</p>

¹ Als kiezer zich aanmeldt zoals verwoord in de noot op pagina 11, dan overhandigt de voorzitter de stempas aan het **2^e lid**. Het 2^e lid vermeldt op de stempas hoe de identiteit van de kiezer alsnog is vastgesteld.

<i>Vervolg</i>	De 'gewone' kiezer
<p>Voorzitter Kaartnummer opnoemen</p> <p>2^e lid Kaartnummer opzoeken in het Register ongeldige stempassen. Als de stempas niet voorkomt kan de kiezer worden toegelaten tot de stemming.</p> <p>Voorzitter Geeft stembiljet aan kiezer.</p> <p>3^e lid Houdt toezicht op het in de stembus steken van het stembiljet.</p>	<p><i>Kaartnummer staat in het register</i> Stempas innemen, onbruikbaar maken en kiezer niet toelaten tot de stemming. De reden bekend maken aan de kiezer.</p> <p><i>Kiezer weigert het stembiljet in ontvangst te nemen.</i> Stembiljet aan beide zijde voorzien van stempel 'ONBRUIKBAAR' en apart leggen.</p> <p><i>Kiezer weigert het stembiljet in de stembus te steken.</i> Op de daarvoor bestemde aantekenlijst wordt door de voorzitter aantekening gemaakt.</p>

Kiezer met volmacht

NB De kiezer die één of twee volmachtstemmen uit wil brengen, kan dit alleen doen als hijzelf tot de stemming is toegelaten en hij **gelijktijdig** met de eigen stem de, **maximaal 2**, volmachtstemmen uitbrengt

Onderhandse machtiging

Kiezer verschijnt met onderhandse volmacht (omgezette stempas of kiezerspas¹).

De onderhandse machtiging kan alleen worden gebruikt als:

- Volmachtgever en gemachtigde (met stempas) in dezelfde gemeente als kiezers zijn geregistreerd. De gemeentenaam dient op zowel stempas als de in volmacht omgezette stempas dezelfde te zijn;
- Volmachtgever en gemachtigde (met kiezerpas) zijn voor dezelfde stemming geregistreerd. De onderhandse volmacht blijft binnen de gemeente van afgifte.

LET OP bij Waterschapsverkiezingen!
Als een gemeente in meerdere waterschappen ligt, kan het zijn dat niet in ieder stemlokaal binnen de gemeente gestemd mag worden voor het Waterschap. Let goed op dat zowel de gemachtigde als de volmachtgever voor hetzelfde orgaan kiesgerechtigd zijn.

Twee volmachten kan een combinatie zijn van 1 'onderhandse' - en 1 'gewoon' volmachtbewijs

De kiezer moet de volmachtstem(men) **TEGELIJK** met zijn eigen stem uitbrengen (maximaal **twee** volmachten per kiezer).

Gewoon volmachtbewijs

Kiezer verschijnt met 'gewoon' schriftelijk volmachtbewijs.

Met deze volmacht mag de kiezer de stem van de volmachtgever uitbrengen binnen het gebied (Nederland, provincie, waterschap of gemeente) waarvoor de verkiezing gehouden wordt. Bij landelijke referenda mag deze volmacht in elk willekeurig stembureau in Nederland worden aangeboden.

De volmachtgever hoeft (uitgezonderd gemeenteraadsverkiezingen) niet in dezelfde gemeente als de gemachtigde te zijn ingeschreven.

Idem.

Idem.

¹ Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

<i>Vervolg</i> Kiezer met volmacht	
Onderhandse machtiging	Gewoon volmachtbewijs
<p>Voorzitter</p> <p>Gemachtigde behandelen als 'gewone' kiezer, tenzij deze in bezit is van een kiezerspas. Zie "Kiezer met kiezerspas¹".</p> <p>Volmachtbewijs innemen en controleren op echtheid aan de hand van de echtheidskenmerken</p> <p>Gegevens op de stempas vergelijken met het door de gemachtigde getoonde (kopie van een) geldig identiteitsbewijs van de volmachtgever. (Een identiteitsbewijs mag maximaal 5 jaar verlopen zijn.)</p> <p>Controleren of de naam van de volmachtgever de juiste is en dat volmachtgever en gemachtigde opgeroepen zijn door de gemeente waarbinnen het stembureau zitting houdt. En dat beide voor dezelfde stemming kiesgerechtigd zijn.</p> <p>Kaartnummer oplezen aan 2^e lid.</p> <p>2^e lid</p> <p>Kaartnummer opzoeken in het register ongeldige stempassen.</p> <p>Voorzitter</p> <p>Als de volmacht niet voorkomt in het negatief register kan de verschenen kiezer de volmachtstem gelijktijdig met de eigen stemmen uitbrengen.</p> <p>Verstrekt stembiljetten.</p> <p>3^e lid</p> <p>Houdt toezicht op het in de stembus steken van de stembiljetten.</p>	<p>Idem</p> <p>Idem.</p> <p>Bij dit volmachtbewijs hoeft geen (kopie van een) geldig identiteitsbewijs te worden overgelegd.</p> <p>Controleren of de naam van de volmachtgever de juiste is en dat volmachtgever en gemachtigde kiesgerechtigd zijn voor dezelfde stemming waarvoor het stembureau zitting houdt.</p> <p>U kunt het register ongeldige stempassen niet raadplegen voor dit volmachtbewijs.</p> <p>Als het volmachtbewijs akkoord is bevonden kan de verschenen kiezer de volmachtstem gelijktijdig met de eigen stemmen uitbrengen.</p> <p>Idem.</p> <p>Idem.</p>

Kiezer met kiezerspas¹	
	<i>Afwijking / bijzonderheid</i>
<p><i>Kiezer verschijnt met een kiezerspas</i></p> <p>De kiezer mag met deze kiezerspas in ieder willekeurig stemlokaal, binnen Nederland (Tweede Kamerverkiezing / Europees Parlementverkiezing / Landelijk referendum), binnen de provincie welke staat beschreven op de stempas (provinciale staten-verkiezing) of binnen het waterschap (waterschapsverkiezingen) aan de stemming deelnemen.</p> <p>De kiezer kan er ook voor kiezen om in de eigen gemeente te gaan stemmen.</p> <p>Voorzitter</p> <p>Kiezerspas innemen en controleren op echtheid aan de hand van de echtheidskenmerken.</p> <p>Aan de hand van de op de kiezerspas vermelde gegevens controleren of de kiezer kiesgerechtigd is voor de stemming waarvoor het stembureau zitting houdt.</p> <p>Gegevens op de kiezerspas vergelijken met het door de kiezer getoonde identiteitsbewijs. (Een identiteitsbewijs mag maximaal 5 jaar verlopen zijn.)</p>	<p><i>De kiezer kan in het bezit zijn van één of twee volmachtbewijzen.</i></p> <p>Procedure volgen: Kiezer met volmacht - Gewoon volmachtbewijs</p> <p><i>De kiezer kan in het bezit zijn van één of twee onderhandse volmachtbewijzen.</i></p> <p>Procedure volgen: Kiezer met volmacht - Onderhandse machtiging</p> <p><i>U kunt het register ongeldige stempassen niet raadplegen.</i></p> <p><i>Kiezer kan zich niet identificeren</i> GEEN IDENTITEITSBEWIJS; GEEN STEM.</p>

¹ Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

<i>Vervolg</i>	Kiezer met kiezerspas
<p>Voorzitter Verstrekt stembiljet.</p> <p>3^e lid Houdt toezicht op het in de stembus steken van de stembiljetten.</p>	<p><i>Kiezer weigert het stembiljet in ontvangst te nemen.</i> Stembiljet aan beide zijde voorzien van stempel 'ONBRUIKBAAR' en apart leggen.</p> <p><i>Kiezer weigert het stembiljet in de stembus te steken.</i> Op de daarvoor bestemde tellijst wordt door de voorzitter aantekening gemaakt.</p>

§ 20. WERKZAAMHEDEN NA 21.00 UUR

(Indien van toepassing: zie ook § 24. Gecombineerde verkiezingen)

DIT IS EEN BELANGRIJK MOMENT VAN DE DAG!

Het is belangrijk dat u als stembureau het Proces-verbaal, zie hoofdstuk 5 van deze leidraad, van tevoren goed bestudeert, zodat u de werkzaamheden vlot en secuur kunt uitvoeren.

Sluiten stembus

Nadat de laatste kiezer heeft gestemd door het stembiljet in de stembus te steken wordt de sleuf van de stembus gesloten.

Aantal toegelaten kiezers

Onmiddellijk na het eind van de stemming en nadat de sleuf van de stembus is afgesloten, stelt u het aantal kiezers vast dat is toegelaten tot de stemming:

1. U telt de ingenomen geldige stempassen. En noteert het aantal in onderdeel 3 van het Proces-verbaal. Deze stempassen worden in een pak gedaan, dat vervolgens wordt verzegeld.
2. U telt de ingenomen geldige kiezerspassen¹ en de geldige, in een volmachtbewijs omgezette, stempassen of kiezerspassen¹ en 'gewone' volmachtbewijzen. En noteert het aantal eveneens in onderdeel 3 van het Proces-verbaal. Deze volmachtbewijzen en kiezerspassen¹ worden in een pak gedaan, dat vervolgens wordt verzegeld.

De aantallen bepaald bij 1. en 2. telt u bij elkaar op en wordt genoteerd in het Proces-verbaal, in onderdeel 3 en noemen we (A).

Documenten van kiezers die zich hebben aangemeld en NIET zijn toegelaten, worden in een apart pak verpakt en verzegeld.

Stembureauleden met een stempas uit een andere gemeente¹

Als er stembureauleden zijn die gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid te stemmen in het stemlokaal waar zij zitting hebben en daarbij niet als 'gewone' kiezer zijn af te handelen omdat zij uit een andere gemeente komen, worden apart geteld. Deze stempassen worden geteld als kiezerspas. In het Proces-verbaal wordt aangetekend wie van de leden van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt.

---

¹ Kiezerspassen zijn niet van toepassing bij de verkiezing van de gemeenteraad.

Stembiljetten

U verpakt en verzegelt de overgebleven, niet uitgereikte stembiljetten.

De stembiljetten die 'ONBRUIKBAAR' zijn gestempeld worden ook verpakt en verzegeld.

OP ALLE PAKKEN WORDT VERMELD: DE GEMEENTENAAM, HET NUMMER VAN HET STEMBUREAU, DE INHOUD EN HET AANTAL.

Bekendmaken cijfers

De voorzitter maakt de aantallen, die zijn vermeld in onderdeel 3 van het Proces-verbaal, bekend aan de kiezers die in het lokaal aanwezig zijn. Als de kiezers bezwaar maken dan moet u dat in het Proces-verbaal vermelden in het tweede deel van onderdeel 7 van het Proces-verbaal.

Alle documenten zijn nu verpakt en verzegeld!

§ 21. Vaststelling en bekendmaking uitslag

(Indien van toepassing: zie ook § 24. Gecombineerde verkiezingen)

Openen stembus

De voorzitter opent de stembus. De stembus wordt geleegd en kan worden begonnen met het sorteren en tellen van de stembiljetten.

Tevens moet een verschil tussen het aantal ingenomen geldige stempassen, volmachtbewijzen en kiezerspassen minus het aantal kiezers dat geweigerd heeft het biljet in de bus te steken overeen komen met het aantal stembiljetten dat in de stembus is aangetroffen. Verschillen moeten kunnen worden verklaard! Met andere woorden: Het stembureau stelt vast het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld.

Sorteren en tellen

DE KIEZERS DIE IN HET STEMLOKAAL AANWEZIG ZIJN MOGEN IN GEEN GEVAL HIERAAN DEELNEMEN.

Tijdens de telling worden de stembiljetten gesorteerd, dat wil zeggen opgevouwen en vervolgens gerangschikt naar partijen. Overzichtelijk blijft het als er bordjes/briefjes worden neergelegd met nummers zodat iedere stem op de juiste stapel komt.

De biljetten die vermoedelijk ongeldig moeten worden verklaard of de zogenaamde blanco stemmen, worden apart gehouden.

Als alle stembiljetten zijn gesorteerd per partij kan door het tellen van de stapels de lijsttotalen worden vastgesteld.

Het kan zijn dat uw organisatie verlangt dat u een zogenaamde sneltelling maakt. Deze telling is een totaal van het aantal stemmen dat is uitgebracht per partij. Op basis van deze informatie, die u in veel gevallen telefonisch moet doorgeven, wordt een voorlopige uitslag gebaseerd.

De hiervoor benodigde informatie dient u als eerste vast te stellen.

Vervolgens gaat het stembureau per partij sorteren op kandidaat.

De snelste manier is om eerst de lijsttrekker, kandidaat nummer 1 uit de partij stapel te sorteren.

Vervolgens worden de overige biljetten uitgesorteerd per kandidaat. En worden de biljetten van één partij per kandidaat om en om weer opgestapeld in volgorde van de lijst.

Let op! Gedurende het geheel sorteerproces moet constant worden gecontroleerd of het geldige stemmen zijn. En of zij bij eerdere sortering wel op de juiste stapel zijn gelegd.

Als alle stembiljetten op deze wijze tot op kandidaatsniveau zijn uitgesorteerd kan met het werkelijke tellen worden begonnen.

Eerst worden uiterst zorgvuldig de stembiljetten geteld van kandidaat nummer 1 van lijst 1. Dit aantal wordt door de voorzitter genoteerd in de Bijlage: aantal stemmen per lijst en kandidaat, dat onderdeel is van het Proces-verbaal. Dan worden de stemmen geteld voor kandidaat 2 van lijst 1 en vermeld in het Proces-verbaal. Enzovoort.

LET OP! De voorzitter dient op iedere pagina van de bijlage zijn paraaf te plaatsen.

Nadat de aantallen stemmen in het Proces-verbaal zijn vermeld worden de aantallen per partij opgeteld en genoteerd als totaal (stemcijfer).

De som van alle lijsttotalen is het totaal aantal geldige stemmen. Dit aantal wordt genoteerd achter 'geldige stemmen op een kandidaat' in onderdeel 4 van het Proces-verbaal.

De stembiljetten die als 'vermoedelijk ongeldig' of als 'blanco' opzij zijn gelegd, komen als laatste aan de beurt. Tijdens het sorteren en het constant beoordelen van de biljetten van de verschillende lijsten kunnen namelijk nog biljetten ongeldig of blanco worden verklaard. Andersom is het ook mogelijk, dat een stembiljet dat als 'vermoedelijk ongeldig' opzij is gelegd, bij nadere beschouwing toch geldig moet worden verklaard.

Het bepalen van de geldigheid van het stembiljet gebeurt met toepassing van wat is bepaald in artikel N 7 van de Kieswet.

Bij een referendum verloopt bovengenoemd proces in principe hetzelfde. Na sortering blijven er 4 stapels over, te weten: 1 stapel met biljetten met geldige stemmen VOOR de wet/het verdrag, 1 stapel met biljetten TEGEN de wet/het verdrag, 1 stapel met BLANCO stemmen en 1 stapel met ONGELDIGE stemmen. De aantallen worden genoteerd in onderdeel 4 van het Proces-verbaal.

Geldigheid stembiljetten

GELDIG is een stem, als op het stembiljet één wit stipje voor de naam van de kandidaat geheel of gedeeltelijk rood is gemaakt. Als dat bovendien strepen en dergelijke bevat om duidelijk te laten uitkomen, welke kandidaat wordt bedoeld, is het stembiljet geldig. Als op een stembiljet een wit stipje geheel rood is gemaakt en een ander wit stipje voor een minimaal gedeelte (slechts de aanzet van het potlood), dan is het stembiljet geldig. In zo'n geval is het kennelijk de bedoeling geweest op de kandidaat te stemmen voor wiens naam het witte stipje geheel rood is gemaakt. Ook een stembiljet waarvan een wit stipje is ROOD gemaakt ANDERS DAN MET EEN ROOD POTLOOD IS GELDIG.

ONGELDIG is een stembiljet, waarop de rode stip achter de naam van een kandidaat is geplaatst, of waarop een naam is aangestreept, omljnd of iets dergelijks, ZONDER dat het witte stipje in het stemvak voor de naam

van de kandidaat geheel of gedeeltelijk rood is gemaakt. Ook ongeldig is een biljet waarop bijvoegingen zijn geplaatst waardoor de kiezer kan worden geïdentificeerd.

Het aantal ongeldige stembiljetten wordt genoteerd achter 'ongeldig' in onderdeel 4 van het Proces-verbaal.

BLANCO is de stem uitgebracht op een stembiljet dat door de kiezer is ingeleverd zonder dat hij geheel of gedeeltelijk een wit stipje in een stemvak heeft rood gemaakt en zonder dat hij anderszins op het stembiljet geschreven of getekend heeft. Met andere woorden een stembiljet dat op geen enkele wijze is beschreven is een blanco stem.

Het aantal BLANCO stemmen wordt genoteerd achter 'blanco' in onderdeel 4 van het Proces-verbaal.

De voorzitter maakt direct bekend, waarom een stembiljet ongeldig is of waarom twijfel bestaat over de geldigheid. Ook de beslissing daarover maakt hij direct bekend.

Als een kiezer, in het lokaal aanwezig, het ongeldig verklaarde biljet wil zien, moet het hem worden getoond. Wanneer een kiezer bezwaar maakt tegen de genomen beslissing moet u dat in het tweede gedeelte van onderdeel 7 van het Proces-verbaal vermelden. De opmerkingen van het stembureau naar aanleiding van deze bezwaren worden in dezelfde rubriek vermeld.

Als het aantal geldige stemmen, het aantal ongeldige stemmen en het aantal blanco stemmen zijn genoteerd in onderdeel 4 van het Proces-verbaal kunnen deze aantallen worden opgeteld. De uitkomst is het aantal getelde biljetten en wordt genoteerd in het Proces-verbaal, in onderdeel 4 en noemen we (B).

Bij een referendum verloopt bovengenoemde beoordeling van stembiljetten in principe hetzelfde. Als extra controle op de geldigheid dient gecontroleerd te worden of het stembiljet in de rechter bovenhoek is voorzien van het voorgeschreven echtheidskenmerk. Dit kenmerk is een hologram dat vermeldt de hoeveelste referendum het is binnen een jaargang. Ontbreekt het hologram dan zal het stembiljet als 'ongeldig' moeten worden beschouwd.

Vergelijken aantallen onderdeel 3 en 4 van het Proces-verbaal

Nu van onderdeel 3 en 4 van het Proces-verbaal de totalen zijn bepaald, moet het stembureau bepalen of de aantallen (A) en (B) gelijk zijn. De conclusie wordt vastgelegd in onderdeel 5 van het Proces-verbaal.

Als er een verschil is zal het stembureau dat moeten verklaren. Eerst dient te worden vastgesteld hoeveel stembiljetten meer of minder het stembureau geteld heeft dan het aantal kiezers dat is toegelaten.

Vervolgens moet dit verschil worden verklaard. (Een deel van) De verklaring komt voort uit de bijgehouden aantekeningen van de voorzitter betreffende bijvoorbeeld het aantal kiezers dat geweigerd heeft het stembiljet in de stembus te doen.

Bekendmaken cijfers

De voorzitter maakt de aantallen, die zijn vermeld in onderdeel 4 en 5 van het Proces-verbaal, bekend aan de kiezers die in het lokaal aanwezig zijn. Als kiezers bezwaar maken dan moet u dat in het Proces-verbaal vermelden in het tweede deel van onderdeel 7 van het Proces-verbaal.

Vaststelling en bekendmaking uitkomsten

De uitslag van de telling wordt vastgesteld en bekend gemaakt. Dit gebeurt 's avonds al via diverse mediakanalen. De uitslag is een uiterst nauwkeurige aangelegenheid. Wanneer u denkt niet tijdig klaar te zijn met het verwerken van de stemmen dient u contact op te nemen met de perso(o)n(en) belast met de verkiezingen. Zij zullen u meedelen hoe u verder dient te handelen. Dit geldt met name voor situaties waarin u door wat voor omstandigheid dan ook niet tot het vaststellen van de telling komt.

Inpakken en verzegelen

Alle geldige stembiljetten worden lijstgewijs in gepakt. Bij een referendum 'voor' en 'tegen' apart. Vervolgens worden de pakken verzegeld. Op het pak wordt vermeld: de gemeentenaam, het nummer van het stembureau, de inhoud en het aantal. Als een pak meerdere lijsten bevat wordt tevens op het pak gezet welke lijsten het pak bevat.

De stembiljetten met een blanco stem en de ongeldige verklaarde stembiljetten worden eveneens in pakken gedaan. Vervolgens worden de pakken verzegeld. Op het pak wordt vermeld: de gemeentenaam, het nummer van het stembureau, de inhoud en het aantal.

Invullen Proces-verbaal

Tot slot wordt controleerd of, indien van toepassing, ALLE onderdelen van Proces-verbaal zijn ingevuld.

In verband met de eindtelling is het belangrijk dat in het Proces-verbaal de getallen duidelijk leesbaar zijn en dat ze in de juiste kolommen achter de juiste kandidaat zijn geplaatst.

Een afschrift van het Proces-verbaal wordt op het gemeentehuis ter inzage gelegd. Zorgt u dat het een leesbaar en net document is!!

NIET VERGETEN !!!!!!!:

HET PROCES-VERBAAL MOETEN WORDEN ONDERTEKEND DOOR DE VOORZITTER EN ALLE BIJ DE TELLING AANWEZIGE LEDEN.

Zie onderdeel 8 van het Proces-verbaal

§ 22. Inpakken en verzegelen

U pakt de volgende zaken in:

vóór het openen van de stembus

- de ingehouden ongeldige stempassen, volmachtbewijzen en kiezerspassen¹;
- de geldige stempassen;
- de geldige volmachtbewijzen en kiezerspassen¹;
- het Register Ongeldige Stempassen;
- de niet gebruikte stembiljetten;
- de teruggegeven en onbruikbaar gemaakte stembiljetten en

na het tellen van de stemmen:

- de geldige stembiljetten;
- de blanco stemmen
- en de ongeldig verklaarde stembiljetten.

De enveloppen en/of pakken worden verzegeld door enkele sluitzegels op de sluitnaden te plakken. Tevens moet op iedere pak/envelop worden vermeld wat de herkomst is en wat de inhoud is.

De voorzitter brengt persoonlijk (eventueel samen met een lid) de stukken die moeten worden ingeleverd naar het gemeentehuis. Dit mag u in geen geval aan iemand anders overlaten.

---

¹ Kiezerspassen komen niet voor bij de verkiezing van de gemeenteraad.

Model N 10-1 (Wrr 66)

Proces-verbaal van een stembureau

Waarom een proces-verbaal?

Met een proces-verbaal legt een stembureau verantwoording af over:

- het verloop van de stemming;
- het tellen van de stemmen.

Het is belangrijk dat een proces-verbaal duidelijk en volledig is, want op basis van de processen-verbaal wordt de uitslag van de stemming vastgesteld. Daarnaast is het proces-verbaal openbaar. Dit betekent dat kiezers het in de dagen na de stemming mogen inzien. Alle zaken die van invloed (kunnen) zijn op het resultaat van de

stemming moeten daarom in het proces-verbaal staan. Klachten of aanmerkingen van kiezers bijvoorbeeld ook. In de wet staat dit omschreven als 'bezwaar'.

Waarom dit formulier?

Dit formulier is gemaakt om ervoor te zorgen dat alle stembureaus op dezelfde manier een proces-verbaal maken. Bovendien werkt het formulier als een checklist. Als alle onderdelen goed zijn ingevuld, dan voldoet het proces-verbaal aan de eisen van de wet. Vul het formulier daarom correct en zo volledig mogelijk in.

1. Stemming

Dit proces-verbaal heeft betrekking op:

- de verkiezing van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
- de verkiezing van de provinciale staten van _____
- de verkiezing van het algemeen bestuur van het waterschap _____
- de verkiezing van de gemeenteraad van _____
- de verkiezing van het Europees Parlement
- het referendum over _____

Datum stemming |__| |__| - |__| |__| - |__| |__| |__| (dd-mm-jjjj)

2. Stembureau

Gemeente _____

Kieskring _____

Locatie stembureau _____

Om wat voor stembureau gaat het?

- Gewoon stembureau. Wat waren de openingstijden? Van |__| : |__| tot |__| : |__| uur.
- Mobiel stembureau. Wat waren de locaties en openingstijden?
  - Locatie _____ Van |__| : |__| tot |__| : |__| uur.
  - Locatie _____ Van |__| : |__| tot |__| : |__| uur.
  - Locatie _____ Van |__| : |__| tot |__| : |__| uur.
  - Locatie _____ Van |__| : |__| tot |__| : |__| uur.
  - Locatie _____ Van |__| : |__| tot |__| : |__| uur.

Gegevens stembureauleden

Voorletter(s) en achternaam stembureau lid

Op welke tijdstippen aanwezig?

_____

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

_____

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

_____

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

_____

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

_____

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

_____

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

_____

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

Van ____ : ____ tot ____ : ____ uur.

3. Toegelaten kiezers

Hoeveel kiezers mochten stemmen met een:

- geldige stempas _____

- geldig volmachtbewijs (schriftelijk of via ingevulde achterkant van stempas of kiezerspas) _____

- geldige kiezerspas (pas om te stemmen in andere gemeente) _____

+

Hoeveel kiezers zijn er toegelaten tot de stemming? _____ (A)

4. Getelde stembiljetten (bij verkiezingen)

Hoeveel stembiljetten zijn:

- geldige stemmen op een kandidaat _____

- blanco _____

- ongeldig _____

+

Hoeveel stembiljetten zijn er geteld? _____ (B)

4. Getelde stembiljetten (bij referenda)

Hoeveel stembiljetten zijn:

- geldige stemmen voor de wet / het verdrag _____

- geldige stemmen tegen de wet / het verdrag _____

- blanco _____

- ongeldig _____

+

Hoeveel stembiljetten zijn er geteld? _____ (B)

5. Verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal getelde stembiljetten

Is er een verschil tussen het aantal toegelaten kiezers (A) en het aantal getelde stembiljetten (B)?

- Nee. Ga door met onderdeel 6.
- Ja. Zijn er méér of juist minder stembiljetten geteld dan het aantal toegelaten kiezers?
- Er zijn meer stembiljetten geteld, namelijk _____ stembiljetten.
- Er zijn minder stembiljetten geteld, namelijk _____ stembiljetten.

Hoe is het verschil mogelijk te verklaren?

Kruis een reden aan voor het verschil en geef aan hoe vaak hier sprake van was.

Het is mogelijk om meerdere vakjes aan te kruisen.

Mogelijke reden voor het verschil	Hoe vaak sprake van?
☐ Kiezers die een stembiljet hebben gekregen, hebben toch niet gestemd.	_____ keer
☐ Er zijn te weinig stembiljetten uitgereikt.	_____ keer
☐ Er zijn te veel stembiljetten uitgereikt.	_____ keer
☐ Er zijn stembiljetten kwijtgeraakt.	_____ keer
☐ Geen verklaring.	_____ keer
☐ Andere verklaring, namelijk: _____	_____ keer

6. Onregelmatigheden of bijzonderheden

Waren er onregelmatigheden of bijzonderheden tijdens het stemmen of tijdens het tellen van de stemmen?

- Nee.
- Ja. Om wat voor onregelmatigheid of bijzonderheid gaat het?
- Noteer de onregelmatigheid of bijzonderheid, geef aan hoe vaak hier sprake van was en geef toelichting als dat nodig is. Voorbeelden: het brandalarm ging af en het stemlokaal moest worden ontruimd, activiteiten in of dichtbij het stemlokaal beïnvloedden de kiezer, de stembus was vol en er was geen tweede stembus, een stembureaulid was te laat of is helemaal niet gekomen.*

---

7. Bezwaren van kiezers

Tijdens de stemming

Hadden de aanwezige kiezers bezwaren (klachten of aanmerkingen) tijdens de stemming?

Nee.

Ja. Wat was het bezwaar?

Noteer het bezwaar, ook als u het er niet mee eens bent. Geef aan hoe vaak het bezwaar is gemeld en geef toelichting als dat nodig is. Heeft het stembureau een opmerking bij het bezwaar? Zet die er dan ook bij. Voorbeelden van bezwaren tijdens de stemming: het stembureau is moeilijk bereikbaar, er staan meerdere mensen in een stemhokje, de potloden doen het niet.

Tijdens het tellen van de stemmen

Hadden de aanwezige kiezers bezwaren (klachten of aanmerkingen) tijdens het tellen van de stemmen?

Nee.

Ja. Wat was het bezwaar?

Noteer het bezwaar, ook als u het er niet mee eens bent. Geef aan hoe vaak het bezwaar is gemeld en geef toelichting als dat nodig is. Heeft het stembureau een opmerking bij het bezwaar? Zet die er dan ook bij. Voorbeelden van bezwaren tijdens de telling: een stembiljet wordt onterecht geldig, ongeldig of blanco verklaard, het resultaat van de stemming wordt niet bekend gemaakt, er wordt een onjuist resultaat van de stemming bekend gemaakt.

---

8. Ondertekening stembureau

Alle aanwezige stembureauleden moeten het proces-verbaal ondertekenen na afloop van de telling. Dit zijn minimaal drie leden inclusief de voorzitter. Tellers ondertekenen het proces-verbaal niet.

Datum |__| - |__| - |____| (dd-mm-jjjj)

	Naam	Handtekening
Voorzitter	1 _____	_____
Leden	2 _____	_____
	3 _____	_____
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____

Model N 10-1

Bijlage: aantal stemmen per lijst en kandidaat *(bij verkiezingen)*

Let op: de voorzitter van het stembureau moet een paraaf zetten op alle pagina's van de bijlage.

Partijnaam	Partij van de Arbeid (P.v.d.A.)			
Lijstnummer	1			
Naam kandidaat	Nummer op de lijst	Aantal stemmen		
van der Laan, J. (Coby) (v)	1			
Zoetendal, J.R. (Jelle) (m)	2			
Offringa, R.T. (Roelof) (m)	3			
van der Ven-de Vos, E. (Betty) (v)	4			
van der Woude, R. (Roelf) (m)	5			
Meijer, J. (Jurjen) (m)	6			
Roosenburg, F.B. (Frank) (m)	7			
Bijlsma, E. (Elly) (v)	8			
Mulder, W. (Wietze) (m)	9			
Wilmink-Boonstra, J. (Janny) (v)	10			
Stalenburg, W.M. (Jaap) (m)	11			
Zandbergen, J. (Jan) (m)	12			
Ouahim, A. (Ali) (m)	13			
Rietveld, S.C. (Sabina) (v)	14			
Klijnstra-Coehoom, L. (Luki) (v)	15			
Veenstra, F. (Folkert) (m)	16			
Buwalda, J.J. (Jan-Julius) (m)	17			
Blank, J.H. (John) (m)	18			
Fledderus, T.F. (Tea) (v)	19			
de Haan, P. (Pieter) (m)	20			
van der Molen, J. (Janny) (v)	21			
Liemburg, J. (Jochem) (m)	22			
Surajbali, S. (Shama) (v)	23			
Halbertsma, H. (Huub) (m)	24			
Kok, J.H. (Jan Henk) (m)	25			
Ramlal, R. (Vimla) (v)	26			
Liemburg, R. (Roelof) (m)	27			
de Jong, E. (Evert) (m)	28			
Duiker, A. (Arend) (m)	29			
Totaal (stemcijfer)				

paraaf voorzitter

Partijnaam	VVD				
Lijstnummer	2				
Naam kandidaat	Nummer op de lijst	Aantal stemmen			
Waterlander, T.A. (Tjeerd) (m)	1				
van Veen, J. (Jaap) (m)	2				
van Brussel-Wiebenga, Z. (Zwany) (v)	3				
de Wit, F.P. (Floris) (m)	4				
Doting, F.P. (Franke) (m)	5				
Pranger, P.S. (Peter) (m)	6				
Waterlander, H.E. (Hilde) (v)	7				
van Alphen-Hellinga, M. (Maaïke) (v)	8				
van der Meer, R.J. (René) (m)	9				
van der Schaaf, W. (Wietske) (v)	10				
Tillema, J.F. (Hans) (m)	11				
de Jager, M.J. (Melle) (m)	12				
Snoek-van der Gaast, S. (Saapke) (v)	13				
Luik, G. (Geu) (m)	14				
Ligthart, L.P. (Leo) (m)	15				
Adema, Q.G. (Gerard) (m)	16				
Hemminga, F.H. (Foppe) (m)	17				
Kramp, A.J. (Arie) (m)	18				
Hofstra-Boonstra, F. (Feikje) (v)	19				
Georgius, J. (Jur) (m)	20				
Troost, S. (Sander) (m)	21				
van den Berg-de Jong, J.J. (Jettie) (v)	22				
van Putten-Hartmans, A.J. (Aaf) (v)	23				
van Brussel, G.M. (Gerard) (m)	24				
van Kruistum, B. (Bram) (m)	25				
Corbijn, J. (Co) (m)	26				
van Nugteren, A.S.C.P. (Arne) (m)	27				
Simmers, J.W. (Joop) (m)	28				
Siebenga, S. (Siebren) (m)	29				
Totaal (stemcijfer)					

paraaf voorzitter

ENZOVOORT

§ 24. Gecombineerde verkiezingen

De kieswet biedt de mogelijkheid om stemmingen te combineren. In principe dient per stemming dezelfde procedure te worden gevolgd zoals verwoord in deze leidraad.

Hieronder volgt een opsomming van zaken die bij het houden van gecombineerde verkiezingen extra aandacht vragen:

Stembussen

Bij de combinatie provinciale staten- en waterschapsverkiezingen moet voor beide stemmingen een aparte stembus gebruikt worden.

De stembussen worden naast elkaar bij de tafel van het stembureau geplaatst. De bussen moeten zo onderscheidend zijn dat kiezers als vanzelf het juiste stembiljet in de juiste stembus stoppen. Deze voor-sortering is om het tellen te versnellen. Als tijdens de stemming toch een stembiljet in de verkeerde stembus worden gestopt, dan komt deze er bij de telling wel weer uit. Bij de telling wordt dit stembiljet alsnog bij de juiste verkiezing gedaan. Gedurende de zitting mogen de stembussen nooit worden geopend! Als in het stembureau stemmingen plaatsvinden voor meer dan 1 waterschap dan is er geen verplichting om voor iedere waterschap en aparte stembus te plaatsen en kunnen alle stembiljetten voor de verschillende waterschappen in 1 stembus worden gedaan.

Stembiljetten

De stembiljetten hebben bij het combineren van verkiezingen een duidelijk zichtbaar kleuronderscheid.

Let bij het uitreiken van de stembiljetten goed op dat het stembiljet wordt afgegeven voor de verkiezing waarvoor de kiezer is toegelaten.

Stempassen

De stempassen voor verkiezingen zijn verschillend. Uiteraard zijn er verschillen in tekst maar ook de kleur van de stempassen is verschillend. Als er voor de waterschapsverkiezingen meerdere stemmingen binnen de gemeente plaatsvinden is er naast de tekstuele verschillen, extra onderscheid op de stempas aangebracht door zwarte blokken links en/of rechts op de stempas.

Volmachtbewijzen, kiezerspassen

De kaart die gebruikt wordt voor de schriftelijke volmachtbewijzen en kiezerspassen zijn per verkiezing onderscheiden.

Als een kiezer naast zijn eigen stempas ook 1 of 2 volmachten bij zich heeft is het naast de normale controle extra van belang om vast te stellen dat

kiezer (gemachtigde) komt stemmen voor het orgaan waarvoor het stembureau zitting heeft én dat gemachtigde en volmachtgever voor de verkiezing van datzelfde orgaan zijn opgeroepen!

Als een kiezer voor beide stemmingen wordt toegelaten kan deze maximaal 2 volmachtstemmen per verkiezing uitbrengen.

Voorbeeld: Een kiezer heeft alleen de stempas mee voor de provinciale statenverkiezing. Hij heeft een volmachtbewijs bij zich voor de waterschapsverkiezingen. Deze volmachtstem kan niet worden uitgebracht.

Registers ongeldige stempassen

Per stemming is een apart register van ongeldige stempassen. Het is van belang dat de voorzitter niet alleen het stempasnummer noemt maar ook voor welke stemming deze geldt, zodat het 2^e lid in het juiste register kijkt

Sorteren en tellen

Nadat de laatste kiezer heeft gestemd wordt de sleuf van iedere stembus gesloten.

Nadat het aantal kiezers is vastgesteld dat per stemming is toegelaten kan er begonnen worden met het tellen van de stemmen. Afhankelijk van het aantal beschikbare stembureauleden/tellers en de beschikbare ruimte om te sorteren en te tellen, kunnen de stembiljetten van de verschillende stemmingen gelijktijdig of anders na elkaar gesorteerd en geteld worden. De stembussen worden altijd onmiddellijk na elkaar geopend. Als er na elkaar wordt gesorteerd en geteld, moeten na het openvouwen van de stembiljetten van de ene stemming, de stembiljetten van de andere stemming worden opengevouwen. Daarmee kunnen de stembiljetten die in de 'verkeerde' stembus zijn gestoken alsnog op de 'goede' stapel worden gelegd.

Processen-verbaal

Per stemming moet een proces-verbaal worden opgemaakt. En ieder proces-verbaal moet worden getekend door ALLE bij de telling aanwezige stembureauleden!

Inpakken en verzegelen

Het is van belang dat na het inpakken van alle stembescheiden de pakken dan pas worden verzegeld als alle tellingen zijn voltooid.

Op de pakken moet ook duidelijk leesbaar zijn op welke stemming de bescheiden betrekking hebben.

§ 25. Artikelen Kieswet

HOOFDSTUK D De registratie van de kiesgerechtigdheid

Artikel D 1

Burgemeester en wethouders registreren de kiesgerechtigdheid van de ingezetenen van de gemeente.

Artikel D 4

Burgemeester en wethouders delen aan een ieder op zijn verzoek onverwijld mede of hij als kiezer is geregistreerd. Indien de verzoeker niet als kiezer is geregistreerd, worden hem uiterlijk op de zevende dag na de ontvangst van het verzoek de redenen daarvan meegedeeld.

Artikel D 5

Een ieder kan schriftelijk om herziening van de registratie verzoeken op de grond dat hij niet of niet op de juiste wijze als kiezer is geregistreerd.

Artikel D 6

Op het verzoek om herziening wordt uiterlijk de zevende dag na ontvangst beslist. Zo nodig worden de registers bedoeld in de artikelen D 3, eerste lid, en D 3a, hiermee in overeenstemming gebracht.

Artikel D 7

De beslissing wordt onverwijld aan de verzoeker bekendgemaakt.

HOOFDSTUK E Kieskringen en stembureaus

§ 2. De stembureaus

Artikel E 3

1. Burgemeester en wethouders stellen één of meer stembureaus in de gemeente in.
2. De stembureau voor de verkiezing van de leden van provinciale staten zijn tevens de stembureaus voor de verkiezing van de leden van het algemeen bestuur.
3. Een stembureau bestaat uit een bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen aantal leden, van wie er één voorzitter is.

Artikel E 4

1. Burgemeester en wethouders benoemen tijdig voor elke verkiezing de leden van elk stembureau en een voldoende aantal plaatsvervangende leden.
2. Als lid en plaatsvervangend lid van het stembureau kunnen worden benoemd degenen die op de dag van de stemming de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt en na het volgen van een training naar het oordeel van burgemeester en wethouders over voldoende kennis en vaardigheden beschikken op het terrein van het verkiezingsproces, met uitzondering van degenen:
  - a. die op de dag van de kandidaatstelling bij onherroepelijke rechterlijke uitspraak van het kiesrecht zijn ontzet;
  - b. die als lid van het hoofdstembureau dan wel het centraal stembureau voor de desbetreffende verkiezing zijn benoemd;
  - c. die als stembureau lid bij een vorige verkiezing hebben gehandeld of een handeling hebben nagelaten in strijd met het bij of krachtens deze wet bepaalde.
3. Het lidmaatschap van het stembureau eindigt van rechtswege nadat over de toelating van de gekozenen is beslist.

4. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over de training, waaronder regels over een toets. Hierbij kan worden bepaald dat uitsluitend degenen die de toets met goed gevolg hebben afgelegd als lid of plaatsvervangend lid van het stembureau kunnen worden benoemd.

HOOFDSTUK J De stemming

§ 1. Algemene bepalingen

Artikel J 1

1. De stemming vindt plaats op de vierenveertigste dag na de kandidaatstelling. Indien toepassing is gegeven aan artikel F 1, derde lid, kan bij het koninklijk besluit, bedoeld in dat artikel, de dag van stemming worden vastgesteld op een dag na de vierenveertigste dag na de kandidaatstelling, met dien verstande dat de dag van stemming met niet meer dagen wordt verplaatst dan het aantal dagen waarmee de dag van kandidaatstelling is vervroegd.
2. De stemming vangt aan om zeven uur dertig en duurt tot eenentwintig uur.
3. Burgemeester en wethouders kunnen voor stembureaus waar dat wenselijk is met het oog op de plaats waar de bureaus zitting houden bepalen dat de stemming in deze stembureaus aanvangt op een eerder of een later tijdstip dan zeven uur dertig en eindigt op een eerder tijdstip dan eenentwintig uur. De burgemeester brengt deze tijdstippen ten minste veertien dagen voor de stemming ter openbare kennis.
4. De stemopneming van stembureaus, bedoeld in het derde lid, vindt plaats om eenentwintig uur op een door burgemeester en wethouders vast te stellen en bekend te maken plaats. De plaats van stemopneming wordt bekend gemaakt in de openbare kennisgeving, bedoeld in het derde lid.
5. Een stembureau als bedoeld in het derde lid is, met uitzondering van een stembureau als bedoeld in artikel J 4a, op de dag van de stemming tenminste acht uur aaneengesloten geopend.

Artikel J 2

De stemming geschiedt in elke kieskring over de kandidaten wier namen voorkomen op de voor die kieskring geldig verklaarde kandidatenlijsten.

Artikel J 4

1. Burgemeester en wethouders wijzen voor elk stembureau een geschikt stemlokaal aan. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen hieromtrent nadere regels worden gesteld. De burgemeester brengt de adressen van de stemlokalen ter kennis van de kiezer op bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen wijze.
2. Burgemeester en wethouders dragen er zorg voor dat tenminste 25% van de in de gemeente aangewezen stemlokalen zodanig zijn gelegen en zo zijn ingericht dat kiezers met lichamelijke beperkingen zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen.
3. Op verzoek van burgemeester en wethouders stellen de besturen van bijzondere scholen de daarvoor in aanmerking komende lokalen en het zich daarin bevindende materiaal voor de inrichting en het gebruik als stemlokaal beschikbaar, desgewenst tegen vergoeding van de daaruit voortvloeiende onkosten.
4. De burgemeester draagt zorg voor de inrichting van het stemlokaal en wijst zo nodig personen aan die het stembureau ten dienste worden gesteld.

Artikel J 4a

1. Burgemeester en wethouders kunnen in hun gemeente mobiele stembureaus aanwijzen. De burgemeester brengt een dergelijke aanwijzing ten minste veertien dagen voor de stemming ter openbare kennis.

2. Burgemeester en wethouders stellen de zittingstijden vast en onderscheiden plaatsen waar de mobiele stembureaus gedurende de dag der stemming worden gestationeerd. De tijdstippen en plaatsen worden bekend gemaakt in de openbare kennisgeving, bedoeld in het eerste lid.
3. Alvorens een stembureau als bedoeld in het eerste lid naar een andere standplaats vertrekt, wordt de sleuf van de stembus door de voorzitter van het stembureau in tegenwoordigheid van de aanwezige kiezers afgesloten en verzegeld. De voorzitter bewaart de sleutel waarmee de stembus is afgesloten, tijdens het verplaatsen naar de volgende standplaats. De voorzitter opent na de aankomst van het mobiele stembureau op de nieuwe standplaats de stembus in tegenwoordigheid van de aanwezige kiezers.
4. Artikel J 1, vierde lid, is van overeenkomstige toepassing.

Artikel J 5

1. Behoudens de gevallen, genoemd in de hoofdstukken K, L en M neemt de kiezer deel aan de stemming in een stemlokaal van zijn keuze dat ligt in de gemeente waar hij op de dag van de kandidaatstelling als kiezer is geregistreerd en dat ligt in het gebied van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden.
2. Burgemeester en wethouders kunnen besluiten dat kiezers kunnen stemmen in één of meer stemlokalen die liggen in de gemeente maar buiten het gebied van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden.

Artikel J 6

De gemeenteraad kan bepalen dat tegelijk met de stemming in het stemlokaal een andere, door de gemeenteraad uitgeschreven, stemming plaatsvindt.

Artikel J 6a

De stemmingen voor de verkiezing van de leden van provinciale staten en de verkiezing van de leden van het algemeen bestuur vinden in dezelfde stemlokalen plaats.

Artikel J 6b

Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden voorschriften gegeven met het oog op de combinatie van stemmingen als bedoeld in de artikelen J 6 en J 6a.

§ 2. De oproeping voor de stemming

Artikel J 7

Ten minste veertien dagen voor de stemming ontvangt elke kiezer die bevoegd is aan de stemming deel te nemen, van de burgemeester van de gemeente waar hij op de dag van de kandidaatstelling als kiezer is geregistreerd, een stempas. Op de stempas wordt een volgnummer vermeld. Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties stelt bij ministeriële regeling een model vast voor de stempas. Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties verstrekt tijdig voor de verkiezing aan de gemeente de informatie nodig voor het produceren van de stempas.

Artikel J 7a

1. Er is een register van ongeldige stempassen. De burgemeester stelt de dag voor de stemming in zijn gemeente uit het register een uittreksel van ongeldige stempassen vast.
2. Ongeldig is de stempas:
  - a. waarvoor in plaats daarvan door de burgemeester een kiezerspas of een volmachtbewijs is afgegeven;
  - b. waarvoor krachtens artikel J 8 een vervangende stempas is verstrekt;
  - c. van de kiezer aan wie overeenkomstig hoofdstuk M een briefstembewijs is verstrekt;
  - d. van iemand die niet als kiezer behoort te zijn geregistreerd, dan wel voor het uitbrengen van zijn stem is overleden;

- e. waarvan is vastgesteld dat deze stempas is ontvreemd of anderszins onrechtmatig in omloop is.
3. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur wordt bepaald welke gegevens het register, alsmede het uittreksel, bedoeld in het eerste lid, bevatten.

Artikel J 8

1. Aan de tot deelneming aan de stemming bevoegde kiezer wiens stempas in het ongereede is geraakt of die geen stempas heeft ontvangen, wordt op zijn verzoek door de burgemeester een nieuwe stempas uitgereikt of verzonden.
2. De kiezer doet hiervoor een schriftelijk of mondeling verzoek aan de burgemeester.
3. Het schriftelijk verzoek dient uiterlijk vijf dagen voor de stemming te zijn ontvangen. Het mondeling verzoek wordt uiterlijk op de dag voor de stemming om twaalf uur gedaan. Deze termijnen worden op de stempas vermeld.
4. De kiezer legt bij zijn verzoek een kopie over van een document als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht.
5. Aan de kiezer wiens stempas op grond van artikel J 7a, tweede lid, onderdelen a, c, d en e, ongeldig is, wordt geen nieuwe stempas uitgereikt.

Artikel J 9

De burgemeester brengt de kandidatenlijsten ter kennis van de kiezers op bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen wijze.

Artikel J 10

Iedere werkgever is verplicht te zorgen dat iedere kiezer die bij hem in dienstbetrekking is, de gelegenheid krijgt zijn stem uit te brengen voor zover dit niet kan geschieden buiten de vastgestelde arbeidstijd en mits de kiezer daardoor niet meer dan twee uur verhinderd is zijn arbeid te verrichten.

§ 3. Het stembureau

Artikel J 11

1. De voorzitter en de leden van het stembureau, alsmede de personen die het stembureau ten dienste staan, die in een andere gemeente dan waar zij als kiesgerechtigde zijn geregistreerd aan de stemming deelnemen, kunnen, indien zij kiesgerechtigd zijn voor het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden, naar keuze bij dit stembureau of bij een stembureau binnen de gemeente waar zij als kiesgerechtigde geregistreerd zijn, aan de stemming deelnemen.
2. Van het uitbrengen van hun stem wordt melding gemaakt in het proces-verbaal.
3. Dit artikel is niet van toepassing bij een verkiezing van de leden van de gemeenteraad.

Artikel J 12

1. Gedurende de zitting zijn steeds de voorzitter en twee leden van het stembureau aanwezig.
2. Het stembureau bepaalt wie als tweede en derde lid van het stembureau optreden.
3. Bij ontstentenis van de voorzitter treedt het tweede lid en bij diens ontstentenis het derde lid als voorzitter op.
4. Bij ontstentenis van een lid treedt een door of vanwege burgemeester en wethouders aan te wijzen plaatsvervangend lid op.
5. Indien geen plaatsvervangend lid beschikbaar is, verzoekt de voorzitter een van de in het stemlokaal aanwezige kiezers die hij daartoe geschikt acht, als zodanig op te treden totdat dit wel het geval is.
6. Van de wisselingen in de samenstelling van het stembureau wordt in het proces-verbaal aantekening gehouden met opgave van de tijd van de vervanging

Artikel J 13

Indien bij het nemen van een beslissing door het stembureau de stemmen staken, beslist de stem van de voorzitter.

Artikel J 14

De leden van het stembureau geven tijdens de uitoefening van hun functie geen blijk van hun politieke gezindheid.

§ 4. De inrichting van het stemlokaal

Artikel J 15

Het stemlokaal is zodanig ingericht dat het stemgeheim is gewaarborgd.

Artikel J 16

1. In het stemlokaal zijn geplaatst een tafel voor het stembureau, een stembus en een of meer stemhokjes.
2. De toegang tot de stemhokjes moet zichtbaar zijn voor het publiek.
3. In ieder stemhokje bevindt zich een handleiding voor de kiezer. Bij ministeriële regeling wordt voor de handleiding een model vastgesteld.
4. De tafel voor het stembureau is zo geplaatst dat de kiezers de verrichtingen van het stembureau kunnen gadeslaan.

Artikel J 17

1. Op de tafel voor het stembureau ligt het uittreksel van ongeldige stempassen. De burgemeester draagt er zorg voor dat elk stembureau over dit uittreksel beschikt.
2. Ieder stembureau beschikt over de wettelijke voorschriften die op de stemming betrekking hebben.

Artikel J 18

1. De stembus, vervaardigd volgens bij algemene maatregel van bestuur te geven voorschriften, staat bij de tafel, binnen het bereik van het lid van het stembureau dat belast is met de in artikel J 26, derde lid, bedoelde taak.
2. Tijdig voor de aanvang van de stemming sluit het stembureau de stembus, na zich ervan overtuigd te hebben dat zij leeg is.

Artikel J 19

Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld betreffende de inrichting van het stemlokaal.

§ 5. De stembiljetten

Artikel J 20

1. Op bij de verkiezingen te bezigen stembiljetten kunnen kiezers een keuze maken uit de kandidaten over wie de stemming moet geschieden. De stembiljetten zijn voorzien van de handtekening van de voorzitter van het centraal stembureau alsmede van de naam van het vertegenwoordigend orgaan waarvoor de verkiezing geldt en een aanduiding van de kieskring.
2. Bij ministeriële regeling wordt voor de stembiljetten een model vastgesteld.

Artikel J 21

De burgemeester draagt zorg dat voldoende stembiljetten en formulieren voor de processen-verbaal voor aanvang van de stemming bij elk stembureau in zijn gemeente aanwezig zijn.

§ 6. Het uitbrengen van de stem

Artikel J 24

1. Tot de stemming wordt slechts toegelaten de kiezer die bevoegd is aan de verkiezing deel te nemen, voor zover:

- a. de voorzitter van het stembureau de identiteit van de kiezer heeft vastgesteld aan de hand van een document als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht;
  - b. de kiezer in het bezit is van de hem toegezonden of ingevolge artikel J 8 uitgereikte stempas, dan wel een kiezerspas of een volmachtbewijs.
2. De in het eerste lid, onder a, bedoelde vaststelling van de identiteit kan ook geschieden aan de hand van een kopie van het proces-verbaal dat van een vermissing van het document op ambtseed is opgemaakt door een opsporingsambtenaar van de politie in het Europese deel van Nederland of in Bonaire, Sint Eustatius en Saba, onderscheidenlijk de politie van Aruba, van Curaçao of van Sint Maarten, in combinatie met een document van de kiesgerechtigde op diens naam en voorzien van zijn foto.

Artikel J 25

1. De kiezer overhandigt aan de voorzitter van het stembureau het in artikel J 24, eerste lid, onder a, genoemde identiteitsdocument, en de stempas.
2. Indien de voorzitter constateert dat de kiezer niet beschikt over een geldig identiteitsdocument, wordt de kiezer niet toegelaten tot de stemming.
3. Indien de kiezer naar het oordeel van de voorzitter over een geldig identiteitsdocument beschikt, controleert de voorzitter de echtheid van de stempas.
4. Indien het stembureau constateert dat de stempas niet echt is neemt de voorzitter de stempas in en wordt de kiezer niet toegelaten tot de stemming.
5. Indien de stempas echt is, gaat het tweede lid van het stembureau na of het volgnummer van de stempas voorkomt in het uittreksel van ongeldige stempassen, bedoeld in artikel J 7a, tweede volzin. Indien dat het geval is, neemt het tweede lid van het stembureau de stempas in en wordt de kiezer niet toegelaten tot de stemming.
6. Indien het volgnummer van de stempas niet voorkomt in het uittreksel van ongeldige stempassen, controleert de voorzitter vervolgens of de gegevens op het identiteitsdocument overeenkomen met de gegevens op de stempas. Indien de voorzitter constateert dat de gegevens niet overeenkomen, wordt de kiezer niet toegelaten tot de stemming.
7. Indien de kiezer beschikt over een geldig identiteitsdocument en een geldige stempas en de identiteit op beide documenten overeenkomt, neemt het tweede lid van het stembureau de stempas in en wordt de kiezer toegelaten tot de stemming.
8. Vervolgens overhandigt de voorzitter aan de kiezer een stembiljet.
9. De voorzitter houdt aantekening van het aantal ingenomen geldige stempassen.
10. De ingevolge dit artikel ingenomen stempassen die niet echt zijn, worden door het stembureau onbruikbaar gemaakt.

Artikel J 26

1. De kiezer gaat na ontvangst van het stembiljet naar een stemhokje en stemt aldaar door een wit stipje, geplaatst vóór de kandidaat van zijn keuze, rood te maken.
2. Hij vouwt vervolgens het stembiljet dicht en gaat daarmee naar het stembureau.
3. Het derde lid van het stembureau ziet erop toe, dat de kiezer het stembiljet in de stembus steekt.

Artikel J 27

1. Indien een kiezer zich bij de invulling van zijn stembiljet vergist, geeft hij dit aan de voorzitter terug. Deze verstrekt hem op zijn verzoek eenmaal een nieuw biljet.
2. De teruggegeven stembiljetten worden door de voorzitter onmiddellijk onbruikbaar gemaakt op bij algemene maatregel van bestuur te regelen wijze.

Artikel J 28

Wanneer aan het stembureau blijkt dat een kiezer wegens zijn lichamelijke gesteldheid hulp behoeft, staat het toe dat deze zich laat bijstaan.

Artikel J 29

1. Indien het stembureau blijkt dat een kiezer het stembiljet niet in de stembus steekt, houdt de voorzitter daarvan aantekening.
2. Indien een kiezer zijn stembiljet teruggeeft, wordt dit door de voorzitter onmiddellijk onbruikbaar gemaakt op een bij algemene maatregel van bestuur te regelen wijze.

Artikel J 30

Zodra de voor de stemming bepaalde tijd verstreken is, wordt dit door de voorzitter aangekondigd en worden alleen de op dat ogenblik in het stemlokaal of bij de ingang daarvan aanwezige kiezers nog tot de stemming toegelaten.

Artikel J 31

Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld betreffende de gang van zaken bij de stemming.

§ 8. De orde in het stemlokaal

Artikel J 35

1. Gedurende de tijd dat het stembureau zitting houdt, zijn de kiezers bevoegd in het stemlokaal te vertoeven, voor zover de orde daardoor niet wordt verstoord en de voortgang van de zitting niet wordt belemmerd.
2. De in het stemlokaal aanwezige kiezers kunnen mondeling bezwaren inbrengen, indien de stemming niet overeenkomstig de wet geschiedt.
3. De bezwaren worden in het proces-verbaal van de zitting van het stembureau vermeld.

Artikel J 36

In het stemlokaal worden geen activiteiten ontplooid die erop gericht zijn de kiezers in hun keuze te beïnvloeden.

Artikel J 37

De voorzitter is belast met de handhaving van de orde tijdens de zitting. Hij kan daartoe de burgemeester om bijstand verzoeken.

Artikel J 38

1. Indien zich naar het oordeel van het stembureau omstandigheden voordoen in of bij het stemlokaal die de behoorlijke voortgang van de zitting onmogelijk maken, wordt dit door de voorzitter verklaard. De zitting wordt daarop geschorst. De voorzitter doet hiervan terstond mededeling aan de burgemeester. De burgemeester bepaalt vervolgens wanneer en waar de zitting wordt hervat.
2. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden hieromtrent nadere regels gesteld.

§ 9. Waarnemers

Artikel J 39

1. Onze Minister van Buitenlandse Zaken kan ter uitvoering van een verdrag of een internationale afspraak personen toelaten die als waarnemer getuige mogen zijn van het verloop van de verkiezingen.
2. Een waarnemer is bevoegd in het stemlokaal te vertoeven gedurende de tijd dat het stembureau zitting houdt.
3. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld omtrent waarneming bij de verkiezingen.

HOOFDSTUK K. Het stemmen met een kiezerspas

Artikel K 1

1. Aan de kiezer wordt overeenkomstig de bepalingen van dit hoofdstuk op zijn verzoek toegestaan binnen het gebied van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden, aan de stemming deel te nemen in een stembureau van zijn keuze.
2. Onverminderd het eerste lid kan de kiezer stemmen in de stemlokalen, bedoeld in artikel J 5, tweede lid.

Artikel K 4

1. Aan de kiezer wordt als bewijs dat aan zijn verzoek is voldaan een verklaring uitgereikt of verzonden, genaamd kiezerspas.
2. De kiezer aan wie een kiezerspas is uitgereikt of verzonden, kan uitsluitend met deze pas aan de verkiezing deelnemen.
3. Aan de kiezer wiens kiezerspas in het ongereede is geraakt, wordt geen nieuwe uitgereikt of verzonden.
4. Bij ministeriële regeling wordt voor de kiezerspas een model vastgesteld.

Artikel K 11

1. Bij de stemming overhandigt de kiezer het in artikel J 24, eerste lid, onder a, genoemde identiteitsdocument, en de kiezerspas aan de voorzitter van het stembureau.
2. Artikel J 25, tweede tot en met tiende lid, is van overeenkomstige toepassing.

HOOFDSTUK L. Het stemmen bij volmacht

§ 1. Algemene bepalingen

Artikel L 1

De kiezer die verwacht niet in staat te zullen zijn in persoon aan de stemming deel te nemen, kan overeenkomstig de bepalingen van dit hoofdstuk bij volmacht stemmen.

Artikel L 3

De gemachtigde kan een volmachtstem uitsluitend tegelijk met zijn eigen stem voor die verkiezing uitbrengen.

Artikel L 4

Een kiezer mag per verkiezing niet meer dan twee aanwijzingen als gemachtigde aannemen.

Artikel L 5

1. De volmachtgever is niet bevoegd een eenmaal verleende schriftelijke volmacht in te trekken of na het verlenen van volmacht in persoon aan de stemming deel te nemen.
2. Een volmacht die is verleend door overdracht van de stempas of kiezerspas kan tot het uitbrengen van een stem door de gemachtigde door de volmachtgever worden ingetrokken.
3. Een schriftelijke aanvraag om bij volmacht te stemmen kan worden ingetrokken, zolang daarop niet is beslist.

Artikel L 6

1. Aan de gemachtigde wordt ten bewijze van zijn bevoegdheid een verklaring verstrekt, genaamd volmachtbewijs.
2. Aan de gemachtigde wiens volmachtbewijs in het ongereede is geraakt, wordt geen nieuw verstrekt.

§ 2. De schriftelijke aanvraag om bij volmacht te stemmen

Artikel L 13

De burgemeester, respectievelijk Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, doet het volmachtbewijs aan de gemachtigde toekomen.

§ 3. Het verlenen van volmacht door overdracht van de stempas of kiezerspas aan een andere kiezer

Artikel L 14

1. De kiezer met een stempas kan een andere kiezer machtigen om voor hem te stemmen, indien de gemachtigde stemt in de gemeente van de volmachtgever.
2. De kiezer met een kiezerspas kan een andere kiezer machtigen om voor hem te stemmen.
3. Hij tekent daartoe het formulier dat voorkomt op de stempas of kiezerspas en laat de pas door de gemachtigde mede-ondertekenen.
4. Hij draagt de aldus in een volmachtbewijs omgezette stempas of kiezerspas aan de gemachtigde over.

Artikel L 15

1. De kiezer verleent geen volmacht in een stemlokaal.
2. Indien een volmacht is verleend in het stemlokaal, kan de gemachtigde de volmachtstem niet uitbrengen. Indien de gemachtigde het volmachtbewijs aan de voorzitter van het stembureau heeft overhandigd, geeft de voorzitter het volmachtbewijs aan de volmachtgever, of, indien deze het stemlokaal heeft verlaten, aan de gemachtigde.

§ 4. Het stemmen door de gemachtigde

Artikel L 17

1. De gemachtigde overhandigt aan de voorzitter van het stembureau het volmachtbewijs.
2. Indien het een volmachtbewijs betreft als bedoeld in hoofdstuk L, paragraaf 3, overhandigt de gemachtigde tevens een kopie van een identiteitsdocument als bedoeld in artikel J 24, van de volmachtgever.
3. Artikel J 25, tweede tot en met tiende lid, is van overeenkomstige toepassing.

HOOFDSTUK N. De stemopneming door het stembureau

§ 1. Algemene bepalingen

Artikel N 1

1. Onmiddellijk nadat de stemming is geëindigd, stelt het stembureau vast de aantallen geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen. De som van deze aantallen is het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten.
2. De aantallen worden door de voorzitter aan de aanwezige kiezers medegedeeld.

Artikel N 2

1. Het stembureau doet in afzonderlijke pakken:
  - a. de geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen;
  - b. de onbruikbaar gemaakte stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen;
  - c. de onbruikbaar gemaakte stembiljetten;
  - d. de niet gebruikte stembiljetten.
2. Elk pak wordt verzegeld en voorzien van de naam van de gemeente en het nummer van het stembureau.

Artikel N 3

Onmiddellijk na de in artikel N 2 voorgescreven verzegelingen wordt de stembus geopend.

Artikel N 5

De leden van het stembureau openen de stembiljetten en voegen deze lijstgewijze bijeen. Zij kunnen zich bij deze werkzaamheden doen bijstaan door plaatsvervangende leden en door ambtenaren van de gemeente, daartoe door burgemeester en wethouders aan te wijzen.

Artikel N 6

1. Het stembureau stelt ten aanzien van iedere lijst vast:
  - a. het aantal op iedere kandidaat uitgebrachte stemmen;
  - b. de som van de aantallen stemmen, bedoeld onder a.
2. Daarnaast stelt het stembureau vast:
  - a. het aantal blanco stemmen;
  - b. het aantal ongeldige stemmen.
3. De som van de aantallen op kandidaten uitgebrachte stemmen, blanco stemmen en ongeldige stemmen is het aantal stemmen dat is geteld.

Artikel N 7

1. Blanco is de stem uitgebracht op een stembiljet dat door de kiezer is ingeleverd zonder dat hij geheel of gedeeltelijk een wit stipje in een stemvak rood heeft gemaakt en zonder dat hij anderszins op het stembiljet geschreven of getekend heeft.
2. Ongeldig is de stem uitgebracht op een ander stembiljet dan bij of krachtens deze wet mag worden gebruikt.
3. Voorts is ongeldig de stem die niet als blanco wordt aangemerkt, maar waarbij de kiezer op het stembiljet niet, door het geheel of gedeeltelijk rood maken van het witte stipje in een stemvak, op ondubbelzinnige wijze heeft kenbaar gemaakt op welke kandidaat hij zijn stem uitbrengt, of waarbij op het stembiljet bijvoegingen zijn geplaatst waardoor de kiezer kan worden geïdentificeerd.

Artikel N 8

1. Het stembureau beslist met inachtneming van artikel N 7 over de geldigheid van het stembiljet.
2. De voorzitter maakt de reden van ongeldigverklaring en van twijfel over de geldigheid, alsmede de beslissing daaromtrent onmiddellijk bekend.
3. Indien een van de aanwezige kiezers dit verlangt, moet het biljet worden getoond. De kiezers kunnen mondeling bezwaren tegen de genomen beslissing inbrengen.

Artikel N 8a

Het stembureau stelt vast het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld. Voor zover mogelijk geeft het stembureau hiervoor een verklaring.

Artikel N 9

1. Terstond nadat de stemmen zijn opgenomen, deelt de voorzitter de aantallen, bedoeld in de artikelen N 6 en N 8a, mede. Door de aanwezige kiezers kunnen mondeling bezwaren worden ingebracht.
2. Vervolgens worden de stembiljetten met een blanco stem en de ongeldig verklaarde stembiljetten in pakken gedaan, die worden verzegeld. Op deze pakken wordt vermeld:
  - a. de naam van de gemeente en het nummer van het stembureau;
  - b. het aantal stembiljetten dat het pak bevat.
3. Daarop worden de geldige stembiljetten, lijstgewijs gerangschikt, in een of meer pakken gedaan, die worden verzegeld.
4. Op ieder pak, in het derde lid bedoeld, worden vermeld:
  - a. de naam van de gemeente en het nummer van het stembureau;
  - b. het aantal stembiljetten dat het pak bevat, alsmede, indien de biljetten in meer dan één pak worden gedaan, de nummers van de lijsten waarop de ingesloten biljetten betrekking hebben.

Artikel N 10

1. Nadat alle werkzaamheden, in artikel N 9 vermeld, zijn beëindigd, wordt onmiddellijk proces-verbaal opgemaakt van de stemming en van de stemopneming. Alle ingebrachte bezwaren worden in het proces-verbaal vermeld.
2. Het proces-verbaal wordt door alle aanwezige leden van het stembureau getekend.
3. Bij ministeriële regeling wordt voor het proces-verbaal een model vastgesteld.

Artikel N 11

1. Het proces-verbaal wordt met de verzegelde pakken, bedoeld in artikel N 2, alsmede met die, bedoeld in artikel N 9, door de voorzitter of een door hem aan te wijzen ander lid van het stembureau naar de burgemeester overgebracht.
2. Nadat de burgemeester van alle in zijn gemeente gevestigde stembureaus het proces-verbaal heeft ontvangen, stelt hij ten aanzien van iedere kandidaat en iedere lijst vast het aantal stemmen dat in zijn gemeente op die kandidaat, onderscheidenlijk die lijst, is uitgebracht.
3. De burgemeester stelt tevens vast:
  - a. het aantal blanco stemmen;
  - b. het aantal ongeldige stemmen;
  - c. het aantal stemmen dat bij volmacht is uitgebracht; en
  - d. het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld. Voor zover mogelijk geeft de burgemeester hiervoor een verklaring.

Artikel N 12

1. De burgemeester brengt de processen-verbaal en de opgave van de door hem vastgestelde aantallen stemmen onverwijld over naar het hoofdstembureau. Tevens legt hij een afschrift van deze stukken onverwijld voor een ieder ter inzage op het gemeentehuis totdat over de toelating van de gekozenen is beslist.
2. De burgemeester brengt de pakken, bedoeld in artikel N 9, op verzoek van het centraal stembureau over naar het centraal stembureau.
3. De burgemeester bewaart de pakken, bedoeld in de artikelen N 2 en N 9, die niet naar het centraal stembureau zijn overgebracht, en de afschriften, bedoeld in het eerste lid, drie maanden nadat over de toelating van de gekozenen is beslist. Daarna vernietigt hij deze stukken onmiddellijk, tenzij:
  - a. de officier van justitie of de rechter-commissaris in het kader van een strafrechtelijk onderzoek een verzoek heeft gedaan tot overdracht van deze stukken, in welk geval de vernietiging plaatsvindt nadat dit onderzoek is afgerond;
  - b. strafvervolgning is ingesteld wegens een strafbaar gestelde gedraging in de Kieswet, de artikelen 125 tot en met 129 van het Wetboek van Strafrecht of de artikelen 131 tot en met 135 van het Wetboek van Strafrecht BES, in welk geval de vernietiging plaatsvindt nadat er een onherroepelijke rechterlijke uitspraak is.
4. Van de vernietiging wordt proces-verbaal opgemaakt.

Artikel N 13

Nadat is beslist over de toelating van de gekozenen, is de burgemeester bevoegd, de pakken, bedoeld in de artikelen N 2 en N 9, die niet naar het centraal stembureau zijn overgebracht, te openen en deze pakken, alsmede de afschriften, bedoeld in artikel N 12, eerste lid, over te dragen aan de officier van justitie ten dienste van een onderzoek naar enig strafbaar feit.

HOOFDSTUK Y. De verkiezing van de leden van het Europees Parlement

§ 2: De verkiezing

Artikel Y 2

De leden van het Europees Parlement worden, voor zover deze afdeling niet anders bepaalt, gekozen met overeenkomstige toepassing van de bij of krachtens afdeling II gestelde bepalingen inzake de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, met inachtneming van de Akte.

Artikel Y 3

Kiesgerechtigd zijn:

- a. degenen die kiesgerechtigd zijn voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal;
- b. de niet-Nederlanders die onderdanen zijn van andere lid-staten van de Europese Unie, mits zij:
  - 1°. op de dag van de kandidaatstelling hun werkelijke woonplaats hebben in Nederland,
  - 2°. op de dag van de stemming de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt, en
  - 3°. niet zijn uitgesloten van het kiesrecht, hetzij in Nederland, hetzij in de lid-staat waarvan zij onderdaan zijn.

HOOFDSTUK Z. Straf-, slot- en overgangsbepalingen

§ 1. Strafbepalingen

Artikel Z 1

Degene die stembiljetten, stempassen, kiezerspassen, volmachtbewijzen of briefstembewijzen namaakt of vervalst met het oogmerk deze als echt en onvervalst te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel Z 2

Degene die opzettelijk als echt en onvervalst gebruikt of door anderen doet gebruiken stembiljetten, stempassen, kiezerspassen, volmachtbewijzen of briefstembewijzen, die hij zelf heeft nagemaakt of vervalst of waarvan de valsheid of vervalsing hem, toen hij ze ontving, bekend was, of deze, met het oogmerk om ze als echt en onvervalst te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, in voorraad heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel Z 3

Degene die stembiljetten, stempassen, kiezerspassen, volmachtbewijzen of briefstembewijzen voorhanden heeft met het oogmerk deze wederrechtelijk te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel Z 4

1. Degene die bij een verkiezing door gift of belofte een kiezer omkoopt om volmacht te geven tot het uitbrengen van zijn stem, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie.
2. Degene die bij een verkiezing door gift of belofte een kiezer omkoopt dan wel anderszins daartoe dwingt om een verklaring als bedoeld in artikel H 4, eerste lid, af te leggen ter ondersteuning van een lijst, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie.
3. Met dezelfde straf wordt gestraft de kiezer die zich door gift of belofte tot het bij volmacht stemmen of het afleggen van een ondersteuningsverklaring laat omkopen.

Artikel Z 5

1. Bij veroordeling wegens een van de in de artikelen Z 1 tot en met Z 4 omschreven misdrijven kan ontzetting van de in artikel 28, eerste lid, onder 1°, 2° en 4°, van het Wetboek van Strafrecht dan wel, indien de ontzetting wordt uitgesproken door de strafrechter in Bonaire, Sint Eustatius of Saba, artikel 32, onder 1°, 2° en 4°, van het Wetboek van Strafrecht BES vermelde rechten wordenuitgesproken.
2. Bij veroordeling tot een vrijheidsstraf van ten minste een jaar wegens een van de in de artikelen Z 1 tot en met Z 3 omschreven misdrijven, kan ontzetting van het in artikel 28, eerste lid, onder 3°, van het Wetboek van Strafrecht dan wel, indien de ontzetting wordt uitgesproken door de strafrechter in Bonaire, Sint Eustatius of Saba, artikel 32, onder 3°, van het Wetboek van Strafrecht BES vermelde recht worden uitgesproken.

Artikel Z 6

Degene die bij een verkiezing als gemachtigde stemt voor een persoon, wetende dat deze overleden is, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de tweede categorie.

Artikel Z 8

Degene die stelselmatig personen aanspreekt of anderszins persoonlijk benadert ten einde hen te bewegen het formulier op hun stempas, bestemd voor het stemmen bij volmacht, te ondertekenen en deze pas af te geven, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de derde categorie.

Artikel Z 8a

De onderdaan van een lid-staat van de Europese Gemeenschappen die zowel in Nederland als in een andere lid-staat aan een stemming voor de verkiezing van de leden van het Europese Parlement deelneemt, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de tweede categorie.

Artikel Z 9

De werkgever die de hem bij artikel J 10 opgelegde verplichting niet nakomt, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste veertien dagen of geldboete van de tweede categorie.

Artikel Z 10

De voorzitter, de leden en de opgeroepen plaatsvervangende leden van het stembureau die gedurende de zitting buiten noodzaak afwezig zijn zonder dat in vervanging is voorzien, worden gestraft met geldboete van de eerste categorie.

Artikel Z 11

De in de artikelen Z 1 tot en met Z 4 bedoelde strafbare feiten worden als misdrijven beschouwd en de in de artikelen Z 6 tot en met Z 10 bedoelde strafbare feiten als overtredingen.

§ 26. Artikelen Kiesbesluit

HOOFDSTUK E.   **Kieskringen en stembureaus**

Artikel E 1

Het stembureau bestaat uit tenminste drie en ten hoogste zeven leden.

HOOFDSTUK J.   **De stemming**

§ 1. Algemene bepalingen

Artikel J 1

1. De burgemeester bezorgt de kandidatenlijsten, de adressen en de openingstijden van de stemlokalen en de adressen en de zittingstijden van de mobiele stembureaus uiterlijk op de vierde dag voor de stemming aan het adres van de

- kiezers. Hierbij vermeldt hij tevens welke stemlokalen voldoen aan artikel J 4, tweede lid, van de Kieswet.
2. Op de lijsten, zoals deze ter kennis van de kiezers worden gebracht, worden vermeld de nummers van de lijsten en, in voorkomend geval, de aanduidingen van de politieke groeperingen en de nummers van de lijsten waarmee die lijsten tot een lijstencombinatie zijn verbonden en worden de kandidaten kolomsgewijs vermeld zoals ze op de kandidatenlijst voorkomen, met weglating van de geboortedatum. De lijsten worden gedrukt in de volgorde van de toegekende nummers. De kandidaten worden per lijst doorlopend genummerd.

Artikel J 2

1. Het register, bedoeld in artikel J 7a, eerste lid, eerste volzin, van de Kieswet, bevat de volgende gegevens:
  - a. verkiezingscodem, gemeentecode en volgnummer van de stempas;
  - b. naam, voorletters, geslacht en geboortedatum van de kiesgerechtigde;
  - c. naam of kenmerk van de ambtenaar die de gegevens heeft opgenomen in het register;
  - d. aanduiding van een van de volgende redenen van opneming in het register:
    1. vervangen door kiezerspas;
    2. vervangen door volmachtbewijs;
    3. vervangende stempas verstrekt krachtens artikel J 8 van de Kieswet;
    4. vervangen door briefstembewijs;
    5. ongeldig verklaard wegens ontbreken kiesgerechtigdheid of overlijden van de tenaamgestelde;
    6. ongeldig verklaard wegens vastgestelde ontvreemding of andere reden van onrechtmatig in omloop zijn.
2. Het uittreksel van ongeldige stempassen, bedoeld in artikel J 7a, eerste lid, tweede volzin, van de Kieswet, bevat de gegevens, bedoeld in het eerste lid, onder a, b en d.

Artikel J 3

De stembus moet aan de volgende vereisten voldoen:

- a. De bus kan worden afgesloten met een deksel dat voorzien is van een slot.
- b. Het deksel is in het midden voorzien van een sleuf waardoor de stembiljetten in de bus kunnen worden gestoken.
- c. De sleuf kan op zodanige wijze worden afgesloten dat deze daarna slechts kan worden geopend, nadat het deksel is losgemaakt.

Artikel J 4

In elk stemlokaal bevindt zich een zodanig aantal stemhokjes dat een goede voortgang van de stemming is gewaarborgd.

Artikel J 5

1. Het stemhokje bestaat uit een achterwand en twee zijwanden die elk ten minste een meter breed en twee meter hoog zijn. Wordt het stemhokje met de achterzijde tegen een ondoorzichtig deel van een wand van het stemlokaal geplaatst, dan kan de achterwand vervallen.
2. In elk stemhokje bevindt zich een lessenaar met rood schrijfmateriaal.

Artikel J 6

In elk stemlokaal is een voor het publiek bestemde ruimte. De tafel van het stembureau en de stemhokjes bevinden zich in de niet voor het publiek bestemde ruimte.

Artikel J 7

Het onbruikbaar maken van teruggegeven stembiljetten geschiedt door het aanbrengen van het woord 'onbruikbaar' op de beide zijden van het stembiljet.

Artikel J 8

Nadat de laatste tot de stemming toegelaten kiezer heeft gestemd, wordt de sleuf van de stembus afgesloten.

§ 2. Het combineren met een door de gemeenteraad uitgeschreven stemming

Artikel J 9

Indien met toepassing van artikel J 6 van de Kieswet tegelijk met de stemming in het stemlokaal een of meer andere stemmingen plaatsvinden, gelden de artikelen J 10 tot en met J 12.

Artikel J 10

1. Voor zover de stemgerechtigden voor de stemming ingevolge de Kieswet en de andere stemming, onderscheidenlijk stemmingen, dezelfde zijn, kan de burgemeester besluiten dat tevens voor een of meer andere stemmingen gelden:
  - a. de stempas, bedoeld in artikel J 7 van de Kieswet;
  - b. het uittreksel, bedoeld in artikel J 7a, eerste lid, van de Kieswet;
  - c. het verzoekschrift, bedoeld in artikel K 6 van de Kieswet;
  - d. het verzoekschrift, bedoeld in artikel L 8 van de Kieswet;
  - e. het volmachtbewijs, bedoeld in artikel L 14 van de Kieswet;
2. Indien de burgemeester een besluit als bedoeld in het eerste lid neemt, gelden de volgende bepalingen:
  - a. De tekst van de bescheiden, bedoeld in het eerste lid, wordt aangepast, voor zover dit met het oog op de combinatie van de stemmingen noodzakelijk is.
  - b. De verzegelde pakken, bedoeld in artikel N 2 van de Kieswet, kunnen zo nodig voor de beoordeling van de geldigheid van de andere stemming, onderscheidenlijk stemmingen, of van de juistheid van de vaststelling van de uitslag van de andere stemming, onderscheidenlijk stemmingen, worden geopend. Na gebruik worden de pakken opnieuw verzegeld.
  - c. De kiezers zijn bevoegd bij de handelingen, bedoeld onder b, aanwezig te zijn.

Artikel J 11

De leden van het stembureau kunnen ook werkzaamheden voor de andere stemming, onderscheidenlijk stemmingen, verrichten, mits deze werkzaamheden de voortgang van de stemming ingevolge de Kieswet niet belemmeren.

Artikel J 12

1. In het stemlokaal worden, voor zover nodig, stembussen bijgeplaatst.
2. De stembiljetten voor de andere stemming, onderscheidenlijk stemmingen, hebben een zodanige kleur dat zij voldoende kunnen worden onderscheiden van de stembiljetten voor de stemming ingevolge de Kieswet.
3. Indien in een stemlokaal stembussen zijn bijgeplaatst, worden de stembussen onmiddellijk na elkaar geopend.
4. Na het openen van de stembus of stembussen worden de stembiljetten voor de stemming ingevolge de Kieswet gescheiden van de stembiljetten voor de andere stemming, onderscheidenlijk stemmingen.

§ 3. Gecombineerde stemmingen voor de verkiezing van de leden van provinciale staten en de leden van het algemeen bestuur

Artikel J 13

De stembescheiden voor de verschillende stemmingen zijn voldoende van elkaar te onderscheiden.

Artikel J 14

1. In het stemlokaal is er zowel voor de stemming voor de verkiezing van de leden van provinciale staten als voor de stemming voor de verkiezing van de leden van de

- algemene besturen ten minste één afzonderlijke stembus. De verschillende stembussen zijn voldoende van elkaar te onderscheiden.
2. De stembussen in een stemlokaal worden onmiddellijk na elkaar geopend.
  3. Na het openen van de stembussen worden de stembiljetten voor de verschillende stemmingen van elkaar gescheiden.

§ 4. De schorsing van de zitting van het stembureau

Artikel J 26

1. Schorsing van de zitting van het stembureau wordt bekendgemaakt door aan de deur van het stemlokaal een kennisgeving te bevestigen dat de zitting is geschorst. Zo spoedig mogelijk wordt op dezelfde wijze bekendgemaakt waar en wanneer de zitting wordt hervat
2. Van de schorsing van de zitting van het stembureau doet de burgemeester, tenzij het de verkiezing betreft van de leden van de gemeenteraad, onverwijld mededeling aan de voorzitter van het hoofdstembureau.

Artikel J 27

1. Indien de stemming is geschorst, wordt de sleuf van de stembus onmiddellijk in tegenwoordigheid van de in het stemlokaal aanwezige kiezers afgesloten.
2. Vervolgens wordt de stembus verzegeld en wordt de sleutel waarmee de stembus is afgesloten, in een te verzegelen enveloppe gedaan.
3. Daarna worden in afzonderlijke, te verzegelen, pakken gedaan:
  - a. de niet gebruikte stembiljetten;
  - b. de teruggegeven en onbruikbaar gemaakte stembiljetten;
  - c. de ingeleverde stempassen;
  - d. het uittreksel, bedoeld in artikel J 7a, eerste lid, van de Kieswet, dan wel de verzoekschriften, bedoeld in artikel M 4, vierde lid, van de Kieswet;
  - e. de ingeleverde kiezerspassen, volmachtbewijzen en briefstembewijzen;
  - f. de ingevolge artikel M 11 van de Kieswet terzijde gelegde retourenveloppen;
  - g. de nog niet geopende retourenveloppen.

Artikel J 28

Indien de stemopneming is geschorst voordat de stembus zou worden geopend, is artikel J 27, tweede lid en derde lid, aanhef en onder *a* tot en met *f*, van overeenkomstige toepassing.

Artikel J 29

Indien de stemopneming is geschorst nadat de stembus is geopend, worden alle stembiljetten die zich in de stembus bevonden, daarin teruggedaan, waarna de stembus wordt gesloten en verzegeld. De sleutel waarmee de stembus is afgesloten, wordt in een te verzegelen enveloppe gedaan.

Artikel J 30

Van de geschorste zitting wordt proces-verbaal opgemaakt. Bij ministeriële regeling wordt voor het proces-verbaal een model vastgesteld.

Artikel J 31

Onmiddellijk na de ondertekening van het proces-verbaal wordt dit met de stembus, de verzegelde pakken en de verzegelde enveloppe door de voorzitter bij de burgemeester in bewaring gegeven.

Artikel J 32

De burgemeester stelt tijdig voor de aanvang van de hervatte zitting de hem ingevolge artikel J 31 overgegeven stembus, verzegelde pakken en verzegelde enveloppe ter beschikking van het stembureau.

Artikel J 33

1. In geval van een schorsing als bedoeld in artikel J 27 opent het stembureau tijdig voor de aanvang van de hervatte stemming de verzegelde pakken en de verzegelde enveloppe en stelt het stembureau het aantal biljetten opnieuw vast. Voor deze stemming wordt een andere stembus gebezigd.
2. De hervatte stemming duurt tot eenentwintig uur.
3. Daarna vindt het bepaalde in artikel J 30 van de Kieswet overeenkomstige toepassing.

Artikel J 34

In geval van een schorsing als bedoeld in artikel J 28 opent het stembureau na de aanvang van de hervatte zitting de verzegelde pakken en verzegelde enveloppe en begint het opnieuw met de stemopneming.

Artikel J 35

In geval van een schorsing als bedoeld in artikel J 29, opent het stembureau na de aanvang van de hervatte zitting de verzegelde enveloppe en de stembus en zet het de stemopneming voort.

§ 2. Regeling van de schorsing en hervatting van de stemopneming.

Artikel N 9

Indien met toepassing van artikel N 16a van de Kieswet de briefstembureaus te 's-Gravenhage op de dag van stemming aanvangen met de stemopneming, gelden ten aanzien van de schorsing en hervatting hiervan de artikelen N 10 tot en met N 13.

Artikel N 10

1. Nadat de stemmen zijn opgenomen en aan artikel N 9, tweede lid, van de Kieswet toepassing is gegeven, schorst de voorzitter van het briefstembureau de stemopneming. Van de geschorste stemopneming wordt proces-verbaal opgemaakt.
2. Artikel N 10, eerste lid, laatste volzin, tweede en derde lid van de Kieswet is van overeenkomstige toepassing.

Artikel N 11

Onmiddellijk na de ondertekening van het proces-verbaal, wordt dit tezamen met de verzegelde pakken met stembiljetten door de voorzitter van het stembureau of een door hem aan te wijzen ander lid bij de burgemeester of een door deze aan te wijzen ambtenaar in bewaring gegeven.

Artikel N 12

Zodra de handelingen, bedoeld in de artikelen M 10 en M 11 van de Kieswet, ten aanzien van alle tijdig binnengekomen retourenveloppen zijn beëindigd, stelt de burgemeester de hem ingevolge artikel M 6 overhandigde verzegelde pakken en processen-verbaal van de extra zittingen en het hem ingevolge artikel N 11 overhandigde proces-verbaal van de stemopneming en de verzegelde pakken met stembiljetten ter beschikking van het stembureau.

Artikel N 13

1. Bij de hervatting van de stemopneming overeenkomstig hoofdstuk N van de Kieswet vindt de vaststelling, bedoeld in artikel N 15 van de Kieswet, mede plaats aan de hand van de processen-verbaal van de extra zittingen van de briefstembureaus en vindt de vaststelling, bedoeld in artikel N 6 van de Kieswet, mede plaats aan de hand van het proces-verbaal van de stemopneming, bedoeld in artikel N 16a, eerste lid, van de Kieswet.
2. Van de hervatting van de stemopneming wordt proces-verbaal opgemaakt.
3. Bij ministeriële regeling wordt voor het proces-verbaal van de hervatting van de stemopneming een model vastgesteld.

Afdeling IV. De verkiezing van de leden van het Europese Parlement
Hoofdstuk Y. De verkiezing van de leden van het Europese Parlement
Artikel Y 1

Ten aanzien van de verkiezing van de leden van het Europese Parlement zijn, voor zover deze afdeling niet anders bepaalt, de bij afdeling II van dit besluit gestelde bepalingen inzake de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer van overeenkomstige toepassing.

§ 26. Artikelen Wet raadgevend referendum

Hoofdstuk 5. Kieskringen en stembureaus

Artikel 23

Voor het houden van referenda wordt Nederland verdeeld in kieskringen die overeenkomen met de kieskringen voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer.

Artikel 24

1. Burgemeester en wethouders stellen één of meer stembureaus in de gemeente in.
2. Een stembureau bestaat uit een bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen aantal leden, van wie er één voorzitter is.
3. Burgemeester en wethouders benoemen tijdig voordat de stemming voor een referendum wordt gehouden de leden van elk stembureau en een voldoende aantal plaatsvervangende leden.
4. Artikel E 4, tweede tot en met vierde lid, van de Kieswet is van toepassing, met dien verstande dat:
  - a. in artikel E 4, tweede lid, onderdeel b, in plaats van «voor de desbetreffende verkiezing» wordt gelezen: voor het referendum;
  - b. in artikel E 4, tweede lid, onderdeel c, in plaats van «bij een vorige verkiezing» wordt gelezen: bij een vorig referendum of een vorige verkiezing;
  - c. in artikel E 4, derde lid, in plaats van «nadat over de toelating van de gekozenen is beslist» wordt gelezen: nadat de uitslag van het referendum is vastgesteld.

Hoofdstuk 8. De stemming

Artikel 58

1. Op het bij de stemming te bezigen stembiljet wordt de vraag vermeld of de kiezer voor of tegen de aan het referendum onderworpen wet is, met dien verstande dat de referendumcommissie vaststelt hoe de wet wordt aangeduid. Op de achterzijde wordt de handtekening van de voorzitter van het centraal stembureau gedrukt.
2. Bij ministeriële regeling wordt voor het stembiljet een model vastgesteld.

Artikel 59

Ten aanzien van de stemming zijn de artikelen J 1, tweede tot en met vijfde lid, J 4, J 4a, J 5, eerste lid, J 7 tot en met J 8, J 10, J 11, eerste en tweede lid, J 12 tot en met J 19, J 21 tot en met J 31 en J 35 tot en met J 38 van de Kieswet van toepassing, met dien verstande dat:

- a. in artikel J 5, eerste lid, de zinsnede «en dat ligt in het gebied van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden» buiten toepassing blijft;
- b. in de artikelen J 5, eerste lid en J 7 in plaats van «dag van de kandidaatstelling» wordt gelezen: vierenvestigste dag voor de dag van stemming;
- c. in artikel J 11, eerste lid, in plaats van «het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden» wordt gelezen: het referendum;

- d. in artikel J 24, eerste lid, in plaats van «de verkiezing» wordt gelezen: het referendum;
- e. in artikel J 26, eerste lid, in plaats van «de kandidaat van zijn keuze» wordt gelezen: zijn keuze inzake de wet.

Artikel 60

1. Met toepassing van hoofdstuk K van de Kieswet kan gestemd worden met een kiezerspas.
2. Bij de toepassing van hoofdstuk K van de Kieswet wordt het volgende in acht genomen:
  - a. in artikel K 1 blijft de zinsnede «binnen het gebied van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden,» en het tweede lid buiten toepassing;
  - b. in de artikelen K 3, eerste en tweede lid, K 6, tweede lid, en K 8, tweede lid, in plaats van «dag van de kandidaatstelling» wordt gelezen: vierenvestigste dag voor de dag van stemming;
  - c. in artikel K 7, eerste lid, wordt in plaats van «het registratieverzoek, bedoeld in artikel D 3 of artikel D 3a» gelezen: het registratieverzoek, bedoeld in artikel 21 of artikel 21a.

Artikel 61

1. Met toepassing van hoofdstuk L van de Kieswet kan bij volmacht worden gestemd.
2. Bij de toepassing van hoofdstuk L van de Kieswet wordt het volgende in acht genomen:
  - a. in de artikelen L 7, tweede lid, L 8, eerste en tweede lid, en L 11, eerste lid, wordt in plaats van «dag van de kandidaatstelling» gelezen: vierenvestigste dag voor de dag van stemming;
  - b. in artikel L 9, eerste lid, wordt in plaats van «het registratieverzoek, bedoeld in artikel D 3 of artikel D 3a» gelezen: het registratieverzoek, bedoeld in artikel 21 of artikel 21a.

Hoofdstuk 9. De stemopneming door het stembureau

Artikel 63

1. Onmiddellijk nadat de stemming is geëindigd, vindt de stemopneming plaats.
2. De artikelen N 1 tot en met N 5 van de Kieswet zijn van toepassing, met dien verstande dat in artikel N 5 de woorden «en voegen deze lijstgewijze bijeen» buiten toepassing blijven.

Artikel 64

1. Het stembureau stelt vast:
  - a. het aantal stemmen dat voor de aan het referendum onderworpen wet is uitgebracht;
  - b. het aantal stemmen dat tegen de aan het referendum onderworpen wet is uitgebracht;
  - c. het aantal blanco stemmen;
  - d. de som van de onder a, b en c bedoelde aantallen stemmen, zijnde het aantal geldig uitgebrachte stemmen;
  - e. het aantal ongeldige stemmen.
2. De artikelen N 6, derde lid, en N 7 tot en met N 8a van de Kieswet zijn van toepassing, met dien verstande dat:
  - a. in artikel N 6, derde lid, in plaats van «op kandidaten» gelezen wordt: voor en tegen de aan het referendum onderworpen wet;
  - b. in artikel N 7, derde lid, in plaats van «op welke kandidaat hij zijn stem uitbrengt» gelezen wordt: welke keuze hij doet.

Artikel 65

1. Terstond nadat de stemmen zijn opgenomen, maakt de voorzitter de in artikel 64 bedoelde aantallen stemmen bekend. Door de aanwezige kiezers kunnen mondeling bezwaren worden ingebracht.
2. Artikel N 9, tweede, derde en vierde lid, van de Kieswet is van toepassing, met dien verstande dat:
  - a. in artikel N 9, derde lid, in plaats van «lijstgewijs gerangschikt» gelezen wordt: verdeeld in stemmen voor en stemmen tegen de wet;
  - b. artikel N 9, vierde lid, onder b, gelezen wordt: het aantal stembiljetten dat het pak bevat.

Artikel 66

De artikelen N 10 en N 11, eerste lid, van de Kieswet zijn van toepassing.

Artikel 100

Degene die bij gelegenheid van een referendum enige bedrieglijke handeling pleegt waardoor een stem van onwaarde wordt of een andere dan bij het uitbrengen van de stem bedoelde keuze aangeeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie.

Artikel 101

Degene die opzettelijk zich voor een ander uitgevende, aan een referendum deelneemt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de derde categorie.

Artikel 102

Degene die bij een referendum opzettelijk een plaats gehad hebbende stemming verijdelt of enige bedrieglijke handeling pleegt waardoor aan de stemming een andere uitslag wordt gegeven dan door de wettig uitgebrachte stemmen zou zijn verkregen, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar en zes maanden of geldboete van de vierde categorie.

Artikel 103

Degene die stembiljetten, stempassen, kiezerspassen, volmachtbewijzen of briefstembewijzen namaakt of vervalst met het oogmerk deze bij een referendum als echt en onvervalst te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel 104

Degene die bij een referendum opzettelijk als echt en onvervalst gebruikt of door anderen doet gebruiken stembiljetten, stempassen, kiezerspassen, volmachtbewijzen of briefstembewijzen, die hij zelf heeft nagemaakt of vervalst of waarvan de valsheid of vervalsing hem, toen hij ze ontving, bekend was, of deze, met het oogmerk om ze als echt en onvervalst te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, in voorraad heeft, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel 105

Degene die stembiljetten, stempassen, kiezerspassen, volmachtbewijzen of briefstembewijzen voorhanden heeft met het oogmerk deze wederrechtelijk bij een referendum te gebruiken of door anderen te doen gebruiken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel 106

1. Degene die bij een referendum door gift of belofte een kiezer omkoopt om volmacht te geven tot het uitbrengen van zijn stem, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie.
2. Met dezelfde straf wordt gestraft de kiezer die zich door gift of belofte tot het bij volmacht stemmen laat omkopen.

Artikel 108

Degene die bij een referendum als gemachtigde stemt voor een persoon, wetende dat deze overleden is, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de tweede categorie.

Artikel 109

Degene die stelselmatig personen aanspreekt of anderszins persoonlijk benadert ten einde hen te bewegen het formulier op hun stempas, bestemd voor het stemmen bij volmacht bij een referendum, te ondertekenen en deze kaart af te geven, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de derde categorie.

Artikel 110

De werkgever die de hem bij artikel J 10 van de Kieswet juncto artikel 59 van deze wet opgelegde verplichting niet nakomt, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste veertien dagen of geldboete van de tweede categorie.

Artikel 111

De voorzitter, de leden en de opgeroepen plaatsvervangende leden van het stembureau die gedurende de zitting buiten noodzaak afwezig zijn zonder dat in vervanging is voorzien, worden gestraft met geldboete van de eerste categorie.

Artikel 112

De in de artikelen 93 tot en met 106 bedoelde strafbare feiten worden als misdrijven beschouwd en de in de artikelen 108 tot en met 111 bedoelde strafbare feiten als overtredingen.

§ 27. Artikelen Besluit raadgevend referendum

Hoofdstuk 3. Stembureaus

Artikel 4

Ten aanzien van het aantal leden van stembureaus is artikel E 1 van het Kiesbesluit van toepassing.

Hoofdstuk 6. De stemming

Artikel 10

1. De burgemeester brengt de adressen en de openingstijden van de stemlokalen en de adressen en de zittingstijden van de mobiele stembureaus uiterlijk op de vierde dag voor de stemming ter openbare kennis. Hierbij vermeldt hij tevens welke stemlokalen voldoen aan artikel 59 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel J 4, tweede lid, van de Kieswet.
2. Ten aanzien van de stemming zijn de artikelen J 2 tot en met J 8 van het Kiesbesluit van toepassing met dien verstande dat:
  - in artikel J 2, eerste lid, aanhef, voor «artikel J 7a, eerste lid, eerste volzin, van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 59 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel J 7a, eerste lid, eerste volzin, van de Kieswet;
  - in artikel J 2, eerste lid, onderdeel a, voor «verkiezingscode» wordt gelezen: referendumcode;
  - in artikel J 2, eerste lid, onderdeel d, onder 3°, voor «artikel J 8 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 59 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel J 8 van de Kieswet;
  - in artikel J 2, tweede lid, voor «artikel J 7a, eerste lid, tweede volzin, van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 59 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel J 7a, eerste lid, tweede volzin, van de Kieswet.

Artikel 11

1. Bij het gelijktijdig plaatsvinden van een stemming voor een referendum ingevolge de Wet raadgevend referendum met een andere, door de gemeenteraad uitgeschreven, stemming zijn de artikelen J 10 tot en met J 12 van het Kiesbesluit van toepassing, met dien verstande dat:
  - in deze artikelen voor «de stemming ingevolge de Kieswet» telkens wordt gelezen: de stemming ingevolge de Wet raadgevend referendum;
  - in artikel J 10, eerste lid, onderdeel a, voor «artikel J 7 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 59 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel J 7 van de Kieswet;
  - in artikel J 10, eerste lid, onderdeel b, voor «artikel J 7a van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 59 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel J 7a van de Kieswet;
  - in artikel J 10, eerste lid, onderdeel c, voor «artikel K 3 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 60 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel K 3 van de Kieswet;
  - in artikel J 10, eerste lid, onderdeel d, voor «artikel L 8 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 61 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel L 8 van de Kieswet;
  - in artikel J 10, eerste lid, onderdeel e, voor «artikel L 14 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 61 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel L 14 van de Kieswet;
  - in artikel J 10, tweede lid, onderdeel b, voor «artikel N 2 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 63, tweede lid, van de Wet raadgevend referendum juncto artikel N 2 van de Kieswet.
2. Bij het gelijktijdig plaatsvinden van een stemming voor een referendum ingevolge de Wet raadgevend referendum met de stemming voor een ander referendum of een verkiezing als bedoeld in artikel 56, eerste lid, van die wet zijn de artikelen J 13 en J 14 van het Kiesbesluit van toepassing, met dien verstande dat in artikel J 14, eerste lid, voor «de stemming voor de verkiezing van de leden van provinciale staten als voor de stemming voor de verkiezing van de leden van de algemene besturen» wordt gelezen: de stemming voor het referendum als voor de stemming voor het andere referendum of de verkiezing als bedoeld in artikel 56, eerste lid, van de Wet raadgevend referendum.

Artikel 12

Ten aanzien van de schorsing van de zitting van het stembureau zijn de artikelen J 26 tot en met J 35 van het Kiesbesluit van toepassing, met dien verstande dat:

- in artikel J 26, tweede lid, de zinsnede «tenzij het de verkiezing betreft van de leden van de gemeenteraad» buiten toepassing blijft;
- in artikel J 27, derde lid, onderdeel f, voor «artikel M 11 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 62 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel M 11 van de Kieswet;
- in artikel J 33, derde lid, voor «artikel J 30 van de Kieswet» wordt gelezen: artikel 59 van de Wet raadgevend referendum juncto artikel J 30 van de Kieswet.

AANTEKENINGEN